
Estudis Culturals, gènere i art

PID_00261245

Judit Vidiella Pagès

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Judit Vidiella Pagès

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats per la professora: Maria Iñigo Clavo (2019)

Primera edició: febrer 2019
© Judit Vidiella Pagès
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2019
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Disseny: Manel Andreu
Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. Les guerres culturals a l'acadèmia i l'emergència dels Estudis Culturals	9
1.1. La revisió de la noció de <i>cultura</i> com a eix de conflicte	9
1.2. L'emergència dels Estudis Culturals en un context de girs paradigmàtics i la seva institucionalització	12
2. El relat fundacional de paternitat i les aportacions feministes al camp dels Estudis Culturals	19
3. La institucionalització i internacionalització dels Estudis Culturals	26
4. L'interès per les pràctiques de recepció i consum subversives dels Estudis Culturals	31
4.1. Elements problemàtics i qüestions crítiques dels Estudis Culturals	33
5. Identitat, subjectivitat i polítiques postidentitàries	35
6. Judith Halberstam: Estudis Culturals, Art Contemporani, Cultura Visual i Teoria Queer	41
Bibliografia	45

Introducció

Aquest mòdul pretén abordar, de manera introductòria, l'emergència del camp dels Estudis Culturals a Anglaterra, així com la seva expansió als Estats Units i l'Amèrica Llatina. També vol desmitificar la narrativa patriarcal fundacional vinculada a teòrics com Stuart Hall i Raymond Williams. D'aquesta manera, s'aportaran altres genealogies menors, com per exemple les de les teòriques feministes que compartien departament amb Hall i Williams.

Per contextualitzar els Estudis Culturals és important situar les guerres culturals a l'acadèmia en els anys noranta amb els debats interns en una sèrie d'estudis canònics sobre els seus enfocaments, metodologies i temes d'estudi que estaven patint canvis i girs significatius en les ciències socials (gir visual, gir teatral i gir narratiu). Així doncs, les disciplines canòniques gradualment van anar canviant els noms de les seves àrees i departaments: en els Estudis d'Història de l'Art van emergir els Estudis de Cultura Visual; en els Estudis Teatral, els Estudis de Performance, i en els Estudis de Filologia i Literatura, els Estudis Culturals.

Aquests tres camps de coneixement s'han interessat per la qüestió de la identitat des d'enfocaments diversos:

- els Estudis de Cultura Visual s'han orientat més cap a les pràctiques de representació;
- els Estudis de Performance s'han centrat en les polítiques i pràctiques performàtiques i encarnades d'experimentació;
- els Estudis Culturals s'han preocupat per les narratives, els relats i les pràctiques de recepció i consum.

No obstant això, i com veurem, hi ha encreuaments i hibridacions entre aquests camps de saber, com l'interès pels rituals encarnats (compresos en termes de *performance*) en les pràctiques del vestir en les subcultures juvenils (*mods*, *punks*) en el cas dels Estudis Culturals, l'interès per la Cultura Visual de teòriques queer des d'una anàlisi afí a la dels Estudis Culturals, com en el cas de Judith Halberstam, etc.

Precisament, si bé des dels anys seixanta fins als noranta havia dominat la noció d'identitat vinculada a les lluites dels moviments «minoritaris» (com ara dones, homosexuals, afrodescendents), serà amb la irrupció de la teoria queer a l'acadèmia que la noció d'identitat com a enclavament d'apoderament es trencarà a favor de les polítiques postidentitàries, que posen en crisi estratègies com la representació, la visibilitat, el donar veu, etc. El concepte *post-*

dentitari sorgeix de les transformacions del feminisme arran de les teories i activismes queer i transgènere, que intenten desplaçar els sabers dominants sobre la identitat. Tradicionalment, els moviments activistes i polítics havien articulat la seva lluita al voltant de les categories convencionals d'identitat que pretenien contestar (dona, negre, obrer...). Aquestes categories, connectades amb la identitat sexual, de gènere, racial i de classe, es perpetuaven repetidament sense ser contestades. Les polítiques postidentitàries posaran al centre de la seva pràctica la contestació de la identitat, en el sentit que una identitat no és la pròpia sinó un conjunt de representacions i categories normatives i que és necessari un curtcircuit a les accions polítiques tradicionals que basen el seu activisme en les categories convencionals que són opressives. L'interès creixent per aquestes qüestions es veu reflectit en la proliferació d'exposicions sobre identitat, gènere, teoria queer, mestissatge i hibridació postcolonial... A tall d'exemple, *Herois caiguts: masculinitat i representació* (2002) a Castelló, i *Fugides subversives: reflexions híbrides sobre les identitats* (2005) a València.

El terme *queer*

El terme *queer* prové de l'anglès i pot ser traduït com a 'rar', 'estrany', però també com a l'insult «marica» per a aquells que no es podien identificar fàcilment com a homes o dones. En els anys noranta, un grup de gais, lesbianes i trans descontents amb el conservadorisme que estava prenent el moviment LGTB (emulant el matrimoni heterosexual, generant un capital rosa...) van decidir apropiarse d'aquesta paraula i convertir-la en aquella que identifiqués un nou moviment en el qual el sexe i el gènere estiguessin en eterna construcció i transformació. Aquest canvi suposava rebutjar les classificacions per gènere o per pràctiques sexuals, és a dir, viure sense etiquetes (heterosexual, homosexual, transgènere, bisexual), ja que simbolitzen estructures que, d'alguna manera, limiten l'expressió de la diversitat sexual.

Objectius

Els objectius que els estudiants hauran d'aconseguir amb l'estudi d'aquest material són els següents:

- 1.** Conèixer la genealogia dels Estudis Culturals des d'una mirada que problematitza els relats fundacionals patriarcals.
- 2.** Conèixer les aportacions feministes en el camp dels Estudis Culturals i en particular sobre qüestions d'identitat, gènere...
- 3.** Analitzar i comprendre alguns exemples de pràctiques artístiques, en concret dos projectes comissarials que aborden la qüestió de les polítiques postidentitàries i de representació.
- 4.** Incorporar, si els interessa, alguns d'aquests dilemes o llenguatges plàstics a la seva obra, a les recerques o al discurs artístic.

1. Les guerres culturals a l'acadèmia i l'emergència dels Estudis Culturals

La noció de *guerres culturals* cal contextualitzar-la en les tensions entre les elits intel·lectuals davant la crisi cultural i de valors de la societat americana i occidental que s'inicien en els anys vint als Estats Units i prenen més força en els anys seixanta i, també, noranta. Per a aquestes, el tema principal era la crisi del capitalisme i les societats burgeses, i reivindicaven un intent de nou consens sociopolític en la societat nord-americana respecte a la interrelació entre economia, política i cultura, que van denominar *capitalisme democràtic*. Sostenien que el pas del capitalisme liberal al consum de masses va suposar un cataclisme sobre els valors predominants i va generar una ètica de consum, una moralitat de la diversió, un cert hedonisme. Aquesta crisi es va originar a la fi dels anys seixanta, quan els valors tradicionals es van veure contestats per la contracultura i les lluites sobre l'avortament, l'homosexualitat i el feminisme radical i, per tant, una consciència major de les lluites culturals en relació amb valors i estils de vida relatius a qüestions de classe, religió, raça, ètnia, gènere, sexualitat... En els anys noranta, James D. Hunter va publicar *Culture Wars: the Struggle to Define America*, que va posar en el mapa de les ciències socials aquest debat, que es difondria en diaris, revistes, congressos, publicacions acadèmiques, notícies, etc.

1.1. La revisió de la noció de cultura com a eix de conflicte

Les disputes sobre el concepte de *cultura* no són noves, sinó que venen de lluny. Des de la comprensió antropològica, present l'any 1870 i popularitzada durant els anys trenta, fins al rebuig en els anys cinquanta per part d'alguns sociòlegs i antropòlegs per considerar-lo un terme excessivament ampli per ser utilitzat en el discurs científic i acadèmic, tot i que utilitzat per referir-se a una sèrie de valors internalitzats des de la infància que modelen les persones. En els anys setanta, Clifford Geertz va reorientar l'estudi de la cultura cap als significats públics i simbòlics, entenent que ni es tracta solament d'una estructura macro que exerceix pressió cap a les persones, ni d'actituds i creences individuals i genuïnes de les persones, sinó d'un context per mitjà del qual les coses es fan intel·ligibles, és a dir, d'una xarxa de significacions i una cerca interpretativa de significats. Però aquest enfocament no analitzava en profunditat com és que algunes cultures representen creences autoritzades, hegemòniques, normatives i legitimades d'una societat, i unes altres no.

En els anys noranta es considerarà tot el contrari, és a dir, un terme massa precís i estricte en el seu sentit, per la qual cosa *cultura* passarà més aviat a referir-se a una caixa d'eines, un repertori d'habilitats i estils, un grup d'estratègies d'acció (habilitats, estils i coneixements informals). A la fi del segle XX, s'anirà rebutjant gradualment la idea que la cultura modela el caràcter per mitjà d'una

sèrie de valors universals basats en categories essencialistes que configuren la nostra personalitat, cap a una comprensió relativista que defineix la cultura com una estructura de significats negociats. I és que, amb l'aparició de la televisió i posteriorment de les xarxes socials i la web 2.0, arreu del món es dona una articulació del que és transnacional, nacional, local i personal, que fa difícil seguir assumint que una cultura en particular és la manera poderosa de donar sentit al món. En la nova visió de la cultura s'entén que les persones tenen accés a fonts i idees culturals diverses, locals, nacionals i globals, i que, per tant, mai no poden ser tancades, essencials i pertanyents a un únic relat social coherent, sinó més aviat contradictòries, mutables, híbrides, permeables... De fet, el capitalisme ja fomenta per si mateix aquesta obertura i diversitat com quelcom atractiu per generar beneficis, de manera que aquests enfocaments crítics amb les idees tradicionals d'identitat i cultura són absorbits pel capitalisme, capaç de reinterpretar elements de diferents contextos culturals i convertir-los en nous objectes i identitats de consum (el *pornochic* en publicitat, la moda punk d'H&M, el grunge de Zara, etc.).

Progressivament, un major nombre de teòrics se situaran en posicions intermèdies entre la visió determinista i estructuralista de la cultura –en la qual la cultura modela l'acció humana– i posicions més voluntàries que permeten una major agència individual a l'hora de seleccionar d'entre tots els repertoris existents. Seran precisament els Estudis Culturals els que s'interessaran per l'estudi de la cultura de masses i el paper dels mitjans de comunicació de massa populars amb la finalitat de reprendre aquestes nocions sobre les cultures enteses com a fragmentades, híbrides, desterritorialitzades... Però també s'interessaran a analitzar les institucions, classes i grups que es disputen l'articulació dels significats socials de les coses. I és precisament aquesta disputa la que va portar a una sèrie de conflictes socials en el context de les guerres culturals a la fi dels anys vuitanta i noranta als Estats Units, en les quals van tenir un paper important les provocacions d'una sèrie d'artistes. D'una banda, dues peces artístiques, la d'Andrés Serrano *Piss Christ* i la de Robert Mapplethorpe *The Perfect Moment*, seleccionades per al premi de finançament de la National Endowment for the Arts (NEA), censurades pel senador conservador Jesse Helms el 1989. I, d'altra banda, els artistes anomenats NEA Four (Karen Finley, Tim Miller, John Fkeck i Holly Hughes), als quals també se'ls va atorgar el premi NEA i posteriorment se'ls va vetar el juny de 1990. El senador Helms va introduir una llei al Congrés que prohibia a la NEA finançar art «obscè».

El debat real no estava tant en els diners dels premis o les acusacions d'obscenitat d'aquestes peces artístiques, que també, sinó en els desacords sobre quina història s'ensenyava a l'educació i quins valors s'havien de perpetuar. Les disputes es renyien entre els que estaven a favor del rol del govern de donar suport a la vida cultural nacional i aquells que no hi estaven disposats. Els que hi estaven a favor es fixaven en Europa, en els seus precedents històrics i en la necessitat de promoure les arts i la formació en disciplines i activitats que no havien rebut el suport de la filantropia privada o del mercat. I els que s'hi oposaven sovint ho feien des d'un discurs liberal en contra de la

Fotografia de l'obra *Piss Christ* (1987), d'Andrés Serrano. En aquesta obra fotogràfica s'observa un crucifix submergit en orina. El senador Jesse Helms la va censurar amb el suport de l'Associació Conservadora de les Famílies Americanes Cristianes, que van fer cancel·lar l'exposició al Southeastern Center for Contemporary Art a Winston, Salem, Carolina del Nord. Font: Sothebys

implicació del govern en matèria cultural, rebutjant el suport de les arts i les humanitats, basant-se amb freqüència en fonaments morals com a part d'una crítica al govern, que partia de creences religioses sobre els valors de les polítiques públiques.

Robert Mapplethorpe (1979). «Brian Ridley i Lyle Heeter» [imatge cortesia del Museu d'Art del Comtat de Los Angeles (LACMA)]. A: *The Perfect Moment*. © Robert Mapplethorpe Foundation

Fotografia de Robert Mapplethorpe, premiat també per la NEA, de la sèrie que formava part de l'exposició *The Perfect Moment*, i que unes setmanes després va ser censurada pel Congrés per contenir fotos de sexe explícit entre homes. La polèmica va generar protestes al carrer i el director del centre Corcoran va decidir cancel·lar l'exposició a menys de tres setmanes de la inauguració. Fora del museu, els que protestaven pel tancament van decidir projectar imatges de l'obra de Mapplethorpe a les parets de l'edifici. Quan l'exposició va itinerar més tard al Contemporary Arts Center a Cincinnati, tant el centre com el seu director van ser acusats per obscenitat. Font: Phaidon

És en aquest context, molt crític amb els valors que disseminava la cultura popular i els mitjans de comunicació de massa, però també l'art, on es creuen les «guerres» i debats sobre el sentit de l'educació i la cultura que es donen tant en la política com en l'acadèmia. Per als senadors conservadors, l'enfocament cultural de l'esquerra és nociu i porta a «epidèmies» com les drogues, la sida, el llibertinatge... I per als intel·lectuals amb posicionaments crítics, es fa necessari qüestionar i replantejar els relats hegemònics que havien estat dominants fins al moment en relació amb el gènere, la raça, la sexualitat, la classe social, la religió, etc., no solament en el pensament i l'acadèmia, sinó també en els mitjans de comunicació de massa, la cultura visual i popular (cinema, còmics, novel·les, televisió...).

1.2. L'emergència dels Estudis Culturals en un context de girs paradigmàtics i la seva institucionalització

Ja des dels anys seixanta, els Estudis Culturals emergeixen com un gir paradigmàtic que considera la cultura en un sentit ampli en relació amb grups socials i des d'una mirada política que s'interessa per comprendre en quina mesura la cultura d'un determinat grup social (en un primer moment de les classes populars) qüestiona o negocia l'ordre social o, per contra, s'adapta a les relacions de poder. Aquest gir cultural va emfatitzar l'ús d'una sèrie de paraules clau que formarien part dels eixos transversals i fonamentals en l'estudi i recerca en les ciències humanes: *cultura*, *discurs*, *representació*, *identitat*, *subjectivitat*, etc. Algunes de les preguntes i dels interessos de partida que es formulaven eren:

- En quina manera l'entorn social, l'edat, el gènere o la identitat ètnica afecten la relació que mantenen les persones amb la cultura?
- Com comprendre la recepció dels programes de televisió per part dels diferents públics?
- Els estils de vida dels joves constitueixen formes de resistència?

Aquestes i altres temàtiques són desenvolupades en els anys setanta per l'Escola de Birmingham, que va explorar les cultures juvenils i obreres (*mods*, *punks*), així com els continguts i les pràctiques de recepció i consum dels mitjans de comunicació i que, a poc a poc, anirien posant l'èmfasi en la capacitat crítica dels consumidors, qüestionant el paper central de la classe social com a factor explicatiu i ampliant-lo a altres variables com l'edat, el gènere, l'ètnia...

En els seus començaments, la majoria d'estudis de l'Escola de Birmingham se centraven únicament en la variable de classe social, especialment les classes més populars i obreres, per entendre i explicar l'articulació de les classes socials i la pràctica cultural per mitjà del control social i l'hegemonia de la ideologia dominant. Les activitats culturals de les classes populars s'analitzaren per qüestionar les funcions que assumien respecte a la dominació social, la qual cosa va obrir dilemes com:

- De quina manera les classes populars es doten de sistemes de valors i d'universos de sentit?
- Com s'articulen en les identitats col·lectives dels grups dominats les dimensions de resistència i acceptació de la subordinació?

Com veurem més endavant, aquesta atenció envers la classe social invisibilitzava altres categories identitàries com el gènere i l'ètnia, la qual cosa va comportar una escassa atenció a les pràctiques culturals de les dones, afrodescendents, etc.

El que es va iniciar com un focus perifèric de recerca en el context acadèmic, influenciat per la nova esquerra britànica, es va expandir als anys vuitanta no solament a Anglaterra sinó també als Estats Units, i gradualment també va anar variant el tipus de treball i anàlisi cap a components d'etnicitat, gènere, sexualitat... Però en aquesta expansió cap a altres contextos, com el dels Estats Units o l'Amèrica Llatina, hi haurà també ruptures degudes a relacions de poder entre components causades per les suspicàcies generades per aquesta institucionalització i internacionalització dels estudis: entre altres, l'acusació de la pèrdua de l'enfocament militant marxista inicial o els canvis socials a causa d'un enfortiment del consum i els mitjans de comunicació de massa, la circulació neoliberal de mercaderies i béns culturals, etc.

A partir d'aquest moment d'auge i institucionalització dels Estudis Culturals proliferaran revistes, llibres, manuals, congressos, així com departaments en nombrosos països, definint aquest camp d'estudi moltes vegades des d'una etiqueta radical d'antidisciplina, en el sentit que rebutja les separacions disciplinars i els camps de saber tradicionals, per reivindicar una hibridació d'enfocaments i interessos d'estudi (moda, literatura, música, art, etc.). Aquesta esquerra respecte a les disciplines tradicionals no solament es donarà en els Estudis de Comunicació i Filologia respecte als Estudis Culturals; també en el cas dels Estudis de Cultura Visual ocorrerà una cosa similar pel que fa a la Història de l'Art, moltes vegades condemnada d'elitista, i que gradualment s'anirà veient com a limitada, en ser una disciplina autoreferencial, o en el cas dels Estudis de Performance respecte als Estudis de Teatre.

Exemples de la ruptura de les disciplines tradicionals

Algunes reconegudes institucions, com el Goldsmiths College del Regne Unit o la Universitat de Nova York, canviaran el nom dels seus departaments d'Història de l'Art a Visual Studies i de Theatre Studies a Performance Studies, respectivament.

En el cas dels Estudis Culturals hi va haver una fascinació pels textos culturals (objectes, imatges, accions i comportaments que medien significats culturals) i els processos socials. Si bé inicialment als anys cinquanta estaven interessats per l'alfabetització de les classes socials més desfavorides, a poc a poc (més cap als anys vuitanta) es van anar interessant per les estratègies de producció cultural, recuperant l'atenció cap a la comunicació de masses, la ideologia i els contextos de producció de missatges mediàtics, així com les pràctiques de recepció i consum cultural, etc. L'estudi de materials visuals com ara telesèries, revistes de dones, anuncis de televisió, còmics, etc. aproparà l'interès dels Estudis Culturals al dels Estudis de Cultura Visual, la qual cosa els farà perdre el seu caràcter polític inicial, que pretenia entendre com la cultura afectava els processos de producció econòmics, i començar a preocupar-se per les relacions de poder en què la cultura intervé especialment en els aspectes relatius als processos de recepció, interpel·lació i construcció de desig, o en la mediació d'identitat en les representacions hegemòniques.

La fixació pels rituals de resistència en la vida quotidiana apropià els Estudis Culturals als Estudis de Performance als anys setanta, en concret a l'estudi de les subcultures juvenils, en una clara afinitat amb algunes de les qüestions abordades pels Estudis de Performance, com la importància de les pràctiques de corporització en l'anàlisi no solament de les representacions que els mitjans de comunicació medien, sinó també de com els individus encarnem i resistim aquests significats culturals mitjançant pràctiques i estratègies contrahegemòniques i rituals socials encarnats. Per a això es fixaran en els estils de vestir, els gestos corporals, els rituals quotidians, el ball, etc.

Similituds entre les tres disciplines

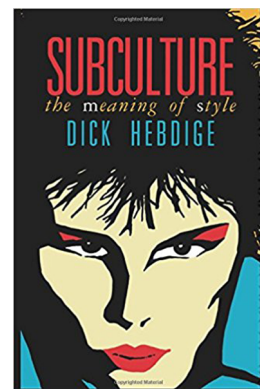
El que conflueix en els Estudis de Cultura Visual, els Estudis de Performance i els Estudis Culturals és una voluntat de democratització no solament dels casos (objectes i subjectes) d'estudi, sinó també d'una revisió de la producció elitista del coneixement juntament amb la voluntat d'incorporar qüestions polítiques i ideològiques en les seves anàlisis. L'interès per estudiar el paper actiu i l'agència dels subjectes anirà creixent successivament, si bé en un primer moment va girar entorn de qüestions de tradició marxista, que potser van atorgar un excessiu protagonisme i poder als mitjans de comunicació en col·locar l'audiència en una posició passiva i moltes vegades despersonalitzada de massa acrítica. Perquè aquest canvi es pogués donar, va ser important no solament conceptualitzar la possibilitat d'un individu actiu capaç de parlar i implicar-se en la construcció del significat, sinó també la incorporació «literal» de la seva veu i reflexivitat, per la qual cosa gradualment es van fomentar un altre tipus de metodologies de recerca menys semiòtiques i més etnogràfiques: entrevistes, observació de camp en els seus contextos privats, etc., amb una consideració progressiva de les subcultures urbanes com a estudis de cas de resistència.

Tanta heterogeneïtat de passats disciplinars, així com de creus i interseccions entre disciplines i camps de saber (sociologia, antropologia, història de l'art, psicologia, literatura...), provoquen que moltes vegades desconeguem les genealogies d'aquestes disciplines. A més, cal tenir en compte que la relació entre algunes d'aquestes autodenominades *indisciplines* no sempre ha estat de cordialitat, ja que la manera des d'un camp de referir-se a un altre moltes vegades ha portat a una devaluació d'un en detriment de l'altre.

En aquest panorama de «guerres culturals», el llenguatge de la subversió i la novetat coexistirà de manera complicada amb el progressiu llenguatge d'institucionalització al qual s'aniran sotmetent aquests nous departaments.

Stuart Hall; Tony Jefferson (ed.) (1976). *Resistance through Rituals*. Llibre editat per Stuart Hall i Tony Jefferson (1976) en el qual s'aborda la noció de *resistència* mitjançant els rituals quotidians com el vestir.

Dick Hebdige (1979). *Subculture*. Llibre escrit per Dick Hebdige (1979) que se centra en una sèrie de casos d'estudi de subcultures com els punks i el vestir com a forma de contestació.

Exemple de tensió entre camps

En ocasions, els Estudis Visuals s'han trobat incòmodes amb certes conceptualitzacions que són fonamentals per a la definició del camp dels Estudis de Performance com són l'espectacle, el drama, el simulacre, el teatre i la ficció.

Aquesta contradicció no serà únicament exclusiva dels Estudis de Performance, sinó que serà compartida per la Cultura Visual, els Estudis Culturals, la teoria queer, els feminismes, els Estudis Postcolonials, etc., que veuran com una pràctica política descentrada en els marges d'allò normatiu anirà ocupant càtedres i departaments dins de la rígida estructura acadèmica, de manera que el que sorgeix des de la militància i la contestació es va institucionalitzant en una estructura basada moltes vegades en un treball *bottom-up* ('de baix a dalt'), en la qual els universitaris estudien els queer, els afroamericans... D'una banda, aquesta incorporació a l'acadèmia serà necessària i positiva perquè altres sabers fracturin la versió fins al moment universal del coneixement, però no deixa de ser paradoxal que un sentir i una forma de relació política es converteixin en continguts que cal impartir. Moltes vegades, això sol desarticular tota possibilitat política i subversiva en institucionalitzar-se en formats acadèmics com publicacions, tesis o recerques que no tenen una acció en el context proper. Un altre problema amb les especialitzacions disciplinars (per exemple, màsters o assignatures específiques d'estudis feministes) és que, sovint, solament acudeixen a aquestes línies de recerca subjectes que ja estan interessats i polititzats (respecte al feminisme, al queer, al postcolonial, etc.), la qual cosa dificulta una veritable pràctica de transformació social transversal que qüestionari i lluiti per les desigualtats i sabers hegemònics.

El denominador comú de moltes de les genealogies disciplinars oficials és que solen instar un impuls constant de renovació en què es defineixen com a nous pensaments, nous llenguatges, noves metodologies, noves estratègies... moltes vegades ja velles en altres camps de coneixement. I és que el que durant un temps va suposar una especialització en un àmbit de coneixement pot acabar per convertir-se en un concepte d'ús general i circular en la parla diària, lluny de la càrrega política de resistència i crítica que podia tenir en un altre moment. En síntesi, aquests canvis disciplinars van afectar la manera com comprenem i analitzem el món, el paper social dels mitjans de comunicació, la noció d'*identitat*, etc. Per comprendre aquests canvis de paradigma que van patir certes disciplines tradicionals, inqüestionades fins al moment, cal al·ludir als anomenats *girs* conceptuals que van esdevenir entre els anys seixanta i setanta:

1) Gir lingüístic: aquells que accentuaven la importància del llenguatge per sobre de la percepció i que emfatitzaven la textualització de la cultura, amb un canvi d'èmfasi de la literatura dels grans noms a la cultura popular dels mitjans de comunicació i de masses, les pràctiques de creació de significat, la circulació de discursos, la constitució narrativa de la subjectivitat, els actes de parla i d'escriptura, etc. En el cas específic dels Estudis Culturals, a partir dels anys cinquanta, es va apostar per l'estudi compromès de l'alfabetització de les classes populars i l'interès per les pràctiques de recepció, consum i construcció de significat. En aquest sentit, analitzaven les interpretacions i usos diferenciats que els subjectes feien dels continguts mediàtics a partir dels seus referents culturals, com per exemple com les noies adolescents compraven revistes del cor per riure's i ironitzar sobre els estereotips frívols d'identitat femenina; o,

també, sobre les pràctiques de recepció i consum i el paper actiu i de resistència de les representacions dominants, com la visualització en família de sèries de televisió i la negociació dels relats que mediaven.

La textualització de la cultura

Les aproximacions textualistes insisteixen en la naturalesa construïda dels significats, ja que posen en relleu els elements polítics implicats en aquests processos d'inscripció del social, el cultural i l'històric en els textos (tant literaris com visuals...). En la postmodernitat s'entén que els discursos socials es perpetuen per mitjà de textualitzacions, siguin paraules o imatges, que condensen significats culturals, construccions ideològiques i estètiques, imaginaris i representacions. L'antropòleg Clifford entenia la cultura com «un conjunt de textos. Les societats contenen en si mateixes les seves pròpies interpretacions. L'única cosa que es necessita és aprendre la manera de tenir accés a elles», Geertz (*La interpretació de les cultures*, 1973, pàg. 372). Per mitjà d'aquests textos es podia analitzar la construcció d'autoritat i les formes hegemòniques de veure i comprendre les representacions socials i culturals, així com les ideologies ocultes i naturalitzades. Per mitjà d'aquestes noves formes de llegir les realitats culturals s'ha tractat de qüestionar l'aparent caràcter estable dels significats i l'aparent neutralitat de les representacions per donar compte de les codificacions culturals i les ideologies per relacions de poder inscrites en els textos culturals (una pel·lícula, una obra d'art, una cançó, etc.).

2) **Gir teatral:** aquells que van emfatitzar el rol oblidat del cos, per la qual cosa van posar en escena la importància de les pràctiques de corporització i l'ús de conceptes teatrals per comprendre les formes actuals de configuració identitària.

Ervin Goffman

Teòrics sociòlegs com Ervin Goffman van fer servir la metàfora de l'escenari de teatre per desenvolupar la seva teoria sobre la representació de la persona en la vida quotidiana (1956).

En els Estudis de Performance, els punts d'interès es distribuïran més cap a la discussió sobre l'encarnació-performativitat del discurs, la representació, la identitat corporitzada, l'anàlisi de les estratègies amb les quals opera el poder, les tàctiques de resistència, les polítiques i estètiques d'experimentació, l'etnodrama, l'escriptura performativa com a pràctica política, etc.

3) **Gir visual:** aquells que es van focalitzar en les implicacions polítiques de certes pràctiques visuals i que es van centrar en l'estudi de les imatges en relació amb la circulació i el poder de mediació de les representacions, la incorporació del plaer en les maneres de veure i les pràctiques d'espectatorietat en el «consum» del visual, la formació d'identitat, etc. Aquest gir posarà l'accent en la importància de la visualitat en les societats contemporànies, així com en la capacitat que les representacions tenen a l'hora de produir règims de veritat i constituir identitats. L'estudi de les imatges permetrà reconstruir els processos de formació d'ideologia i desigualtats socials. De la mateixa manera que en els Estudis Culturals hi va haver un desplaçament en relació amb la Literatura, en els Estudis de Cultura Visual s'assenyalarà la necessitat d'una crisi en la Història de l'Art, conservadora i elitista, i l'atenció a qüestions de gènere, colonialitat,

sexualitat, amb la finalitat d'obrir un camp d'estudi més extens que permeti abordar algunes de les problemàtiques contemporànies vinculades als mitjans de comunicació de massa i a la producció i circulació de significats.

L'any 1996, la revista *October* (una revista molt influent en l'estat d'opinió dels historiadors d'art) va encendre la metxa i va desencadenar una sèrie d'acalorats debats entre diversos intel·lectuals de diferents universitats d'art americanes, per les opinions que recollia d'alguns experts sobre les aportacions i el futur dels Estudis de Cultura Visual en relació amb la Història de l'Art. El qüestionari es va lliurar a prestigiosos acadèmics de diferents camps afins a l'art, com ara historiadors, teòrics fílmics, crítics literaris, artistes, etc. Amb els resultats de les respostes es va poder configurar una tipologia de tres grups d'acadèmics que es localitzaven en diferents posicions respecte al debat:

- Els que consideraven els Estudis Visuals com una expansió coherent i apropiada de la Història de l'Art.
- Els que concebien aquest nou enfocament de la Cultura Visual com una cosa independent de la Història de l'Art, més en filiació amb estudis que s'interessaven per les tecnologies de la visió en l'era digital i virtual.
- Els que veien en el camp dels Estudis Visuals una amenaça per a les disciplines tradicionals de la Història de l'Art i l'Estètica.

Podria semblar que els Estudis de Performance són al Teatre el que la Cultura Visual és a la Història de l'Art, i els Estudis Culturals als Estudis Literaris o les Humanitats. Però aquesta tendència de les noves formacions a desautoritzar la seva relació amb històries disciplinars particulars prèvies té una doble conseqüència. D'una banda, tendeix a homogeneïtzar les tradicions diverses de les quals se suposa que trenca els llaços i, de l'altra, enfosqueix la història específica de mètodes i tipus d'anàlisis concretes a les mans dels crítics que els usen. La suspicàcia per aquest discurs del «nou» enfront del «vell» venia donada per diferents motius, com el recel de produir subjectes per a un mercat globalitzat, no solament respecte a un mercat de coneixements, sinó també al foment dels objectes d'estudi vinculats a un mercat de productes i mercaderies de consum (anuncis, pel·lícules, objectes materials de consum...). D'altra banda, també certa acusació a l'intrusisme de l'antropologia i les seves metodologies etnogràfiques de recerca, que van adoptar aquests nous camps de saber.

Aquest tipus de posicions que neguen qualsevol «contaminació» disciplinar i política parteix d'un principi universal que exclou l'art de les xarxes econòmiques i mercantils del capitalisme. A més, condemnen la Cultura Visual, els Estudis de Performance i els Estudis Culturals per la seva proximitat amb les

cultures populars, ja que volen perpetuar la idea que les disciplines acadèmiques s'han d'ocupar d'estudiar les grans obres no contaminades per pràctiques provinents dels mitjans de comunicació i la mercantilització.

Tots aquests debats s'engloben en una sèrie de canvis: canvis tecnocràtics a les universitats; la creixent assimilació del model mercantil americà a les universitats europees; la privatització de l'educació que produeix una relació de clientelisme amb l'alumnat; la consegüent conceptualització de treballadors «mentals» en assalariats, la qual cosa trenca el mite de l'intel·lectual públic d'esquerra que fa una carrera vocacional i política; la conversió de l'educació en un sector de negocis que es regeix pel principi d'eficiència; la proliferació de nous perfils professionals, així com de produccions culturals i artístiques i pràctiques socials que necessiten ser abordades, etc.

2. El relat fundacional de paternitat i les aportacions feministes al camp dels Estudis Culturals

El relat fundacional dels Estudis Culturals s'inicia amb la posada en marxa del *Center for Contemporary Cultural Studies* (CCCS) el 1964 a la Universitat de Birmingham. No obstant això, fer una genealogia és quelcom molt complex i no es poden ordenar i sintetitzar quinze anys de recerca, debats i tensions d'un camp de saber en aquest breu text. A grans trets, durant els deu anys previs a la posada en marxa del CCCS, hi va haver tres figures importants que van contribuir a la cristallització dels Estudis Culturals:

- **Richard Hoggart.** El 1957 publica *The Uses of Literacy: Aspects of Working-Class Life, with Special References to Publications and Entertainments*, en el qual analitza la influència en la classe obrera de la cultura difosa en els mitjans de comunicació, i ho fa des d'una anàlisi marxista de les relacions de poder i les estratègies de canvi social.
- **Raymond Williams.** El 1958 publica *Culture and Society*, en què realitza una genealogia del concepte de *cultura* en la societat industrial des de la noció de producció ideològica, és a dir, partint de la idea que les pràctiques culturals condensen unes visions i actituds que expressen règims i sistemes de percepció.
- **Edward P. Thompson.** El 1960 funda la revista *New Left Review*, interessat en les pràctiques de resistència de les classes populars. L'aportació més coneguda de Thompson és la publicació de 1963 titulada *The Making of the English Class*.

A aquesta tríada de «pares fundadors» cal afegir-hi una quarta figura:

- **Stuart Hall.** Va presidir el CCCS entre 1968 i 1979. Hall es va interessar per la polisèmia en el significat dels missatges construïts pels mitjans de comunicació de massa, de manera que obria les maneres de codificar-los i descodificar-los, i entenia que les produccions mediàtiques es concebien com a àrees de lluita cultural, negociació i resistència entre productors i receptors de missatges.

A mesura que el centre gaudia d'una major expansió i legitimitat, encara que des d'una posició universitària bastant perifèrica, ja que companys sociòlegs i d'estudis literaris desconfiaven d'aquests nous estudis, es va començar a parlar d'una segona generació dels Estudis Culturals amb teòrics i teòriques com

Charlotte Brunson, Phil Cohen, Cas Critcher, Somin Frith, Paul Gilroy, Dick Hebdige, Dorothy Hobson, Tony Jefferson, Andrew Lowe, Angela McRobbie, David Morley o Paul Willis.

A dalt a l'esquerra, Richard Hoggart. A dalt a la dreta, Raymond Williams. A baix a l'esquerra, Edward P. Thompson. A baix a la dreta, Stuart Hall en la primera «Women's Conference» al Ruskin College, Oxford, 1970

Però enfront d'aquest relat de paternitat, moltes teòriques feministes han reivindicat la deconstrucció d'aquests mites d'origen en la formació de molts camps de saber. Peggy Phelan i Shannon Jackson (2004) ho fan respecte a la paternitat dels Estudis de Performance, amb el director de teatre Richard Schechner i l'antropòleg Victor Turner, i incorporen altres noms com Dwight Conquergood, Mary Douglas, Barbara Kirshenblatt-Gimblett, Erika Fischer-Lichte, Diane Taylor o la mateixa Phelan. D'altra banda, Margaret Dikovitskaya (2005) descentra els relats de paternitat que afirmen que Mirzoeff i Mitchell van donar a llum els Estudis de Cultura Visual, etc.

El mateix Stuart Hall (1996a, pàg. 262) ha reflexionat sobre aquests relats patriarcals fundacionals, especialment quan algunes companyes feministes li van fer plantejar que era el moment d'anar-se'n i deixar-los espai.

«My title [*Cultural Studies and its Theoretical Legacies*] suggests a look back to the past, to consult and think about the Now and the Future of Cultural Studies by way of a retrospective glance. It does seem necessary to do some genealogical and archaeological work on the archive. Now the question of the archives is extremely difficult for me because, where Cultural Studies is concerned, I sometimes **feel like a tableau vivant, a spirit of the past resurrected**, laying claim to the authority of an origin. After all, didn't Cultural Studies emerge somewhere at that moment when I first met Raymond Williams, or in the glance I exchanged with Richard Hoggart? In that moment, Cultural Studies was **born**; it emerged full grown from the head! I do want to talk about the past, but definitely not in that way. **I don't want to talk about British Cultural Studies** (which is in any case a pretty awkward signifier for me) **in a patriarchal way**, as the keeper of the conscience of Cultural Studies, hoping to police you back into line with what it really was if only you knew. That is to say, I want to absolve myself of the many burdens of representation which people carry around –I carry around at least three: I'm expected to speak for the entire black race on all questions theoretical, critical, etc., and sometimes for British politics, as well as for Cultural Studies. This is what is known as the black person's burden, and I would like to absolve myself of it at this moment.

Nota

Les negretes de la citació són de l'autora d'aquest material.

That means, paradoxically, speaking autobiographically. Autobiography is usually thought of as seizing the authority of authenticity. But in order not to be authoritative, I've got to speak autobiographically. I'm going to tell you about my own take on certain theoretical legacies and moments in Cultural Studies, not because it is the truth or the only way of telling the history.»

Hall va escriure tres versions d'aquesta història fundacional: una primera titulada *Cultural Studies and the Centre: Some Problematics and Problems* (1980); una segona, *The Emergence of Cultural Studies and the Crisis of the Humanities* (1990) i una tercera, *Cultural Studies and its Theoretical Legacies* (1996a). No obstant això, segons Stratton i Ang (1996) no va ser únicament Stuart Hall el que va contribuir al mite sobre la seva paternitat en els Estudis Culturals, ja que ell era conscient de com de difícil resultava situar-se fora de la posició d'autoritat, i menys encara quan es veia implicat en el context des del qual parlava, en formar part d'aquesta mateixa història que relatava. Encara que Hall es resistís a parlar de la seva implicació en els Estudis Culturals d'una manera patriarcal, és important reconèixer la tensió a la qual d'una manera o altra cal enfrontar-se en moltes de les formacions acadèmiques els orígens de les quals han estat patriarcal.

En una altra ocasió, Hall (1996a, pàg. 262) admetrà que el feminisme s'havia filtrat al Centre, i per referir-se a aquest moment usarà deliberadament la metàfora de les lladres que van entrar de nit irrompent sigil·losament. Aquest relat, gairebé policíac, va ser presentat per primera vegada a la conferència que va pronunciar a Illinois el 1990:

«As the thief in the night, it broke in; interrupted, made an unseemly noise, seized the time, **crapped on the table** of Cultural Studies. The title of the volume in which this dawn-raid was first accomplished –*Women Take Issue*– is instructive: for they “took issue” in both senses –took over that year’s book and initiated a quarrel. But I want to tell you something else about it. Because of the growing importance of feminist work and the early beginnings of the feminist movement outside in the very early 1970s, many of us in the Centre –mainly, of course, men– thought it was time there was good feminist work in Cultural Studies. And we indeed tried to buy it in, to import it, to attract good feminist scholars. As you might expect, many of the women in Cultural Studies weren’t terribly interested in this benign project. We were opening the door to feminist studies, being good, transformed men. And yet, when it broke in through the window, every single unsuspected resistance rose to the surface –fully installed patriarchal power, which believed it had disavowed itself. There are no leaders here, we used to say; we are all graduate students and members of staff together, learning how to practice Cultural Studies. You can decide whatever you want to decide, etc. [...] Now that’s where I really discovered about the gendered nature of power. Long, long after I was able to pronounce the words, I encountered the reality of Foucault’s profound insight into the individual reciprocity of knowledge and power. Talking about giving up power is a radically different experience from being silenced. That is another way of thinking, and another metaphor for theory: the way feminism broke, and broke into, Cultural Studies.»

L'evocació d'aquesta escena –gairebé fílmica– que relata els silencis, tensions, «robatoris» nocturns, cops de porta, soroll i discussions, serveix a Hall no tant com una forma d'autojustificació del seu paper en aquest repartiment, sinó com una estratègia intencionada que en certa manera intenta posar sobre la taula la materialitat i complexitat de les relacions de poder que en aquests moments s'estaven negociant al Centre, és a dir, els desacords polítics i teòrics de totes aquelles persones que des de posicions diferents creien apassionadament en el que estaven fent. L'estratègia narrativa que Hall inscriu en aquesta his-

tòria sobre el moment de formació-irrupció feminista li permet cert distanciament en veure les seves rivals teòriques com a personatges fílmics encarnats en unes lladres; gairebé sembla més aviat un duel entre vaquers que lluiten pels seus terrenys...

Anomenar *irrupció* l'entrada gradual del feminisme en els Estudis Culturals implica una idea d'interrupció i fractura de la pau del lloc, així com del curs lineal de les coses, d'una pertorbació de la progressió de la història i l'estat de les coses, que no fa justícia al que realment va aportar el feminisme. Charlotte Brunsdon (1996, pàg. 278) argumenta que fins i tot no hi havia una única disputa sobre feminisme, ja que les persones implicades en aquest debat no van ser constants sinó intermitents. A mesura que els debats s'anaven produint en els cursos de postgrau, les persones implicades anaven circulant i aportant debats, de manera que per tenir una visió més territorial del feminisme com a aportació al camp va ser necessari un espai més dilatat del temps. Algunes de les lluites de poder per les quals es va combatre al Centre de Birmingham entre aquests dos bàndols van ser, per exemple, les diferències d'enfocament en l'activisme polític; les diferents actituds respecte a la cultura popular i les classes obreres (des de diferents posicions: romantitzades, paternalistes, emancipadores, de celebració...); les diferències de posicionament entre marxisme, psicoanàlisi, estructuralisme, feminisme, antiracisme, etc.; les diferències en els objectes d'estudi abordats; la relació entre domini públic o privat; les subcultures juvenils de nois o de noies, etc.

Alguns noms de dones que van formar part d'aquest moment constituent dels Estudis Culturals, a part de la cèlebre **Angela McRobbie**, són **Charlotte Brunsdon**, **Dorothy Hobson**, **Lucy Bland**, Frank Mort, Chris Weedon... Entre les seves aportacions destaquen:

- «**Images of Women**» (1974). Article escrit per Helen Butcher, Rosalind Coward, Marcella Evaristi, Jenny Garber, Rachel Harrison i Janice Winship.
- «**Girls and Subcultures**» (1975). Article publicat a *Working Papers in Cultural Studies, Resistance Through Rituals*, escrit per Jenny Garber i Angela McRobbie.
- **Women Take Issue** (1978). Llibre que marca diferents contestacions al camp.

A dalt a l'esquerra, Angela McRobbie. A dalt a la dreta, Charlotte Brunsdon. A baix a l'esquerra, Lucy Bland. A baix a la dreta, Dorothy Hobson

La intervenció del feminisme va ser decisiva per a la consecució dels Estudis Culturals, ja que va reorganitzar el camp en relació amb una sèrie de qüestions com:

- **La comprensió del personal com a polític i el consegüent canvi d'objecte d'estudi.** Això porta unes implicacions teòriques i pràctiques totalment diferents, com per exemple el treball de les artistes feministes als anys seixanta i setanta que partien de les seves experiències personals (maternitat, violacions, violència de gènere, menstruació...) per realitzar les seves obres (instal·lacions, performances, pintura, escultura...).
- **L'expansió de la noció de *poder*.** Si fins al moment havia girat entorn de l'anàlisi sobre el domini públic, a partir d'aquest moment s'interessarà per qüestions més «micro» en relació amb la vida quotidiana; les tensions entre allò públic i allò privat, entre allò individual i allò col·lectiu; l'espai domèstic; etc.
- **La centralitat de les qüestions de gènere, corporalitat, sexualitat, etc.,** que giren entorn de la comprensió de les relacions de poder.
- **L'obertura a l'anàlisi de conceptualitzacions** que s'havien oblidat **com la formació de la subjectivitat i el subjecte**, i que problematitzaran les nocions d'identitat més vinculades a pautes de consum.

En una entrevista que Stratton i Ang (1996, pàg. 498) fan a Hall, aquest argumenta que:

«That was the Centre's "pre-feminist" moment. At a certain point, Michael Green and myself decided to try and invite some feminists, working outside, to come to the Centre, in order to project the question of feminism into the Centre. So **the "traditional story"** that feminism originally erupted from *within* Cultural Studies **is not quite right**. We were very anxious to open that link, partly because we were both, at that time, living with feminists. We were working in Cultural Studies, but were in conversation with feminism. People inside Cultural Studies were becoming **sensitive to the gender question at that time, but not very sensitive to feminist politics**. Of course, what is true is that, as classical "new men", when feminism did actually emerge autonomously, we were taken up by surprise by the very thing we had tried –patriarchally– to initiate. Those things are just very unpredictable. Feminism then actually erupted into the Centre, on its own terms, in its own explosive way. But it wasn't the first time Cultural Studies thought of, or been aware of, feminist politics.»

Construir una narrativa conspiradora no fa justícia a les aportacions que el feminisme va fer els anys setanta a la disciplina dels Estudis Culturals. Aquesta història dona per a l'anàlisi de les fantasies patriarcals que es filtraven en aquests moments, ja que molt poques dones van sobreviure als programes de doctorat i postgrau del moment. En part perquè en aquest període molt poques persones decidien seguir amb els estudis superiors. De totes les dones que havien cursat un doctorat en els setanta cap havia finalitzat els estudis de doctorat, potser perquè els temes escollits eren l'Estat, el domini públic, la classe treballadora masculina... a la qual cosa cal afegir que cap d'elles va ser contractada per impartir docència. Encara que es consideri Hazel Downing com la primera dona que va completar els estudis a l'Escola de Birmingham el 1981, la veritat és que el 1977 es va graduar Margaret Marshment (coincidint amb el període del Women's Studies Group), però no es té més constància de dones graduades durant els setanta, encara que cal dir que també van ser pocs els homes que van finalitzar doctorats en aquest període. Això és molt il·lustratiu sobre les perspectives que moltes de les dones tenien respecte a la continuïtat que els podia oferir una formació al Centre. El problema de la reconstrucció de la història de les dones que es van graduar ve perquè fins al 1984 no es va informatitzar el registre, per la qual cosa de l'època anterior simplement va romandre l'arxiu de la gent graduada que havia acabat el doctorat. A més, el canvi de seu de la Facultat d'Arts a la Facultat de Ciències Socials el 1987 va significar un canvi administratiu que va provocar que en el trasllat es perdessin molts dels treballs i articles, fins i tot un primer esborrany pendent de publicació titulat *Cure for Marriage*, que contenia anàlisis sobre les revistes destinades a dones des d'una perspectiva de gènere. No deixa de ser simbòlic i significatiu que un moment important en la història de la formació dels Estudis Culturals, que coincideix amb les aportacions de les alumnes de postgrau des d'una perspectiva de gènere, s'esborri i desaparegui una vegada més de la memòria institucional.

Women's Studies Group

Agrupació que va començar l'octubre de 1974 al CCCS. Va ser el nucli que més tard constituïria el Journal Group que editaria la publicació *Women Take Issue* el 1978. El mateix any en què jo vaig néixer, 1976, va sorgir d'aquest mateix grup la proposta de formar un grup d'estudis només de dones, una proposta que va ser molt discutida i contraria-

da al Centre de Birmingham. Aquest grup estava estretament afiliat amb el Moviment d'Alliberament de les Dones, del qual ara reconeixem l'aportació de les polítiques identitàries entorn a la lluita i visibilitat de les dones. Va significar un intent de transformar la teoria marxista en interessar-se per qüestions de reproducció i producció cultural. Amb aquesta finalitat van subratllar la importància i necessitat de centrar-se en les dimensions personals de la cultura, tenint en compte el marc d'anàlisi política del feminisme i el gir dels interessos que es basaven en la ideologia i l'hegemonia cap a qüestions més vinculades amb la identitat, la subjectivitat i la formació de la sexualitat: l'anàlisi de les narratives romàntiques en els serials, l'educació sentimental, les representacions culturals de la sida, etc.

A la fi de 1970, Hall decideix deixar el CCCS i se'n va a l'Open University. La crisi interna en el màster, així com els problemes i les tensions amb les seves companyes, van determinar la partida de Hall (1996a, pàg. 262).

«If I had been opposed to feminism, that would have been a different thing, but I was for it. So, being targeted as “the **enemy**”, as the **senior patriarchal figure**, placed me in impossibly contradictory position. Of course, they had to do it. They were absolutely right to do it. They had to shut me up; that was what the feminist political agenda was all about. If I had been shut up by the right, that was ok, we would all have **struggled to the death** against that. But I couldn't **fight** my feminist students. Another way of thinking about that contradiction is as a contradiction between theory and practice. You can be for a practice, but that's a very different thing from a living feminist in front of you, saying “let us get Raymond Williams out of the MA programme, and put Julia Kristeva in, instead”. Living the politics is different from being abstractly in favour of it. I was checkmated by feminists. [...] It wasn't a personal thing. I'm very close to many of the feminists of that period. It was a structural thing. I couldn't any longer do any useful work, from that position. It was time to go.»

3. La institucionalització i internacionalització dels Estudis Culturals

Naturalment, totes aquestes preocupacions entorn de l'estudi d'una societat mediàtica i de consum no són únicament una qüestió britànica, sinó transnacional i de repercussions globals. Segons Stratton i Ang (1996, pàg. 373), aquesta narrativa d'expansió del Centre de Birmingham pot portar a una idea gairebé colonialista de la narració històrica de la internacionalització dels Estudis Culturals, així com a una espècie de visió d'un front original a una sèrie de còpies de posteriors reapropiacions, com l'americana. Aquest tipus de postures acaben invisibilitzant altres genealogies simultànies i perifèriques com seria el cas, per exemple, de l'australiana o la canadenca. Hall (1996a, págs. 273-274) va escriure:

«I don't know what to say about American Cultural Studies, I am completely dumbfounded by it. I think of the struggles to get Cultural Studies into the institution in the British context, to squeeze three or four jobs for anybody under some heavy guise, compared with the rapid institutionalization which is going on in the US. The comparison is not only valid for Cultural Studies. If you think of the important work which has been done in feminist history or theory in Britain and ask how many of those women have ever had full-time academic jobs in their lives or are likely to, you get a sense of what marginality is really about. So the enormous explosion of Cultural Studies in the US, its rapid professionalization and institutionalization, is not a moment which any of us who tried to set up a marginalized Centre in a university like Birmingham could, in any simple way, regret. [...] So I simply want you to know that my own feeling is that the explosion of Cultural Studies along with other forms of critical theory in the academy represents a moment of extraordinarily profound danger. Why? Well, it would be excessively vulgar to talk about such things as how many jobs there are, how much money there is around, and how much pressure that puts on people to do what they think of as critical political work and intellectual work of a critical kind, while also looking over their shoulders at the promotions stakes and the publication stakes, and so on. Let me instead return to the point that I made before: my astonishment at what I called the theoretical fluency of Cultural Studies in the US.»

La por a la despolitització dels Estudis Culturals que Hall va fer explícita, juntament amb altres teòriques com la feminista Angela McRobbie, que va acusar d'«excursions textuais i literàries» alguns estudis nord-americans segons ella per perdre el sentit d'urgència política, són qüestions importants que potser avui tornen a estar vigents en un moment de globalització postfordista, en què tot esdevé capital cultural i el polític es regeix per maximitzacions econòmiques. Algunes crítiques sorgeixen del mateix si intern dels Estudis Culturals, preocupats per la ràpida propagació que van tenir en l'acadèmia americana i per la possible despolitització que es pogués produir en el sistema acadèmic mercantilista americà.

Però les crítiques també es van succeir al Centre britànic, quan les feministes van denunciar l'oblit i la invisibilitat de la seva presència, els seus objectes d'estudi, les seves agendes i anàlisis i els seus interessos que, en general, van tenir poc reconeixement en un primer moment. L'estudi de les pràctiques subculturals de les noies, així com l'anàlisi de les revistes de dones o dels serials,

van tenir un menor atractiu que els «exòtics» i vistosos estudis de les subcultures masculines com els *mods*, els rockers... Paradoxalment, moltes teòriques nord-americanes afiliades als Estudis Culturals com Elizabeth Long (1996) o Sarah Franklin, Celia Lury i Jackie Stacey (1996) no ho veien així, ja que argumentaven que la tradició acadèmica feminista americana havia estat sempre en contacte amb els moviments socials d'oposició més enllà de les categories acadèmiques de dominació i subordinació com a conceptes purament teòrics.

La pel·lícula britànica *Quadrophenia* (1979), dirigida per Franc Roddam, està basada en l'òpera rock de 1973 amb música composta per The Who. Retrata amb bastant encert la Gran Bretanya protopunk de l'època preThatcher i el narcicisme de la joventut britànica incrementat pel consum d'amfetamines durant la dècada dels seixanta. També mostra les contínues batalles entre *mods* i rockers que es van succeir en diverses localitats al llarg de l'estiu de 1964. El film reflecteix el que, entre altres coses, separa aquestes dues subcultures: la música que consumeixen (música *mod* o *rock'n'roll*), el mitjà de transport (l'escúter Vespa Lambretta farcida de miralls retrovisors en el cas dels *mods* o les motocicletes de gran cilindrada en els rockers) i l'estil en el vestir (vestits impecables en els *mods*, però no cars, ja que aquests joves procedien de classe treballadora d'extraradi, o cuir en el cas dels rockers).

És important assenyalar que, fins als anys noranta, la institucionalització dels Estudis Culturals s'ha anat fent des d'espais i situacions sempre precàries, moltes vegades sense departaments específics i sense professors contractats propis, amb poca infraestructura acadèmica i de recerca... ja que han ocupat petites àrees dins d'un programa d'estudis més tradicional. Malgrat la forta resistència que se'ls ha presentat des de les disciplines tradicionals, els Estudis Culturals s'han començat a institucionalitzar com a especialitats dins de programes existents. D'altra banda, cal sumar-hi les dures crítiques que els Estudis Culturals britànics han llançat específicament als Estudis Culturals americans, per la qual cosa, en aquest cas particular, la guerra pel cànon no va venir donada per dues disciplines diferents que es van enfrontar en un duel per veure quina era més legítima, és a dir, entre una disciplina «vella» i una altra de «nova», sinó que va venir des de dins de la mateixa disciplina.

El corrent anglès va acusar l'americà de ser apolític, una mera moda sorgida per la necessitat de novetat del model acadèmic neoliberal als Estats Units pel seu enfocament no marxista i per centrar-se més en els textos culturals de les in-

dústries culturals: cinema, còmic, música... En certa manera, aquesta crítica es podria deure a una certa nostàlgia pel paper de l'Esquerra en la lluita contra el poder, en la qual la identitat de l'intel·lectual es reivindica com la del que ha de generar un saber resistent, polític, crític i contrahegemònic. El problema amb la versió americana dels Estudis Culturals és que la seva situació institucional no permet anomenar cap moviment polític fora de la universitat que s'afiliï als Estudis Culturals. Però aquesta afirmació implica partir d'una preconcepció que dona poc marge d'actuació als diferents individus que constitueixen el camp. Evidentment hi haurà qui també treballi al marge de la seva labor acadèmica, com és el cas del teòric d'Estudis Visuals Douglas Crimp, afiliat al moviment activista entorn de la sida ACT UP.

La qüestió d'allò polític és important per al projecte d'Estudis Culturals amb les seves arrels en el marxisme, l'enfocament en problemes de classe social i raça de Birmingham, la crítica del projecte de la il·lustració i la modernitat europea, la interrogació postcolonial... Des d'aquesta òptica, l'anàlisi de la cultura està vinculada amb la problematització de les categories que les ciències socials tradicionals conceben com a sòlides (la nació, la classe, l'adscripció política i ideològica, etc.) i que avui se solen reemplaçar per unes altres que es troben en permanent procés de redefinició (el multiculturalisme, el gènere, l'elecció sexual, l'ètnia, etc.). D'altra banda, els Estudis Culturals també es refereixen al real com una textualitat, és a dir, conceben la realitat com un vincle complex entre les pràctiques socials, polítiques i ideològiques, d'una banda, i els jocs del llenguatge intervinguts per textos, imatges, artefactes, etc., de l'altra.

En articular-se com a programa universitari als Estats Units, els Estudis Culturals no poden exigir als estudiants cap perspectiva política en particular. Així mateix, perquè una proposta per a un nou programa als EUA sigui aprovada en els diversos nivells burocràtics pels quals ha de passar, és impossible que es defineixi en termes explícitament esquerrans, molt menys marxistes. A això es deu la forta crítica que s'ha pronunciat a la tendència apolítica i fins i tot frívola dels Estudis Culturals als Estats Units, com també per la seva tendència textualista i la seva filiació més afí a les Humanitats que a les Ciències Socials.

McKee (2007, pàg. 102) rastreja casos particulars de programes curriculars d'Estudis Culturals com el de la Universitat de Califòrnia a Davis, fundat el 1999 i un dels primers programes de doctorat en Estudis Culturals als Estats Units; el de la Pontificia Universidad Javeriana de Bogotà, amb una orientació més cap a les Ciències Socials que les Humanitats; així com altres solucions adoptades en altres països com Veneçuela, on Daniel Mato ha rebutjat els Estudis Culturals nord-americans i ha anomenat Globalització, cultura i transformacions socials (ara Cultura, comunicació i transformacions socials) el seu programa a la Universidad Central de Veneçuela. El problema principal que veu McKee (2007, pàg. 106) en aquests Estudis Culturals internacionalitzats és el paper de la cultura:

«Un buen programa de posgrado a lo mejor presenta algunas definiciones de la cultura, unas teorías útiles para el estudio de la cultura y hasta unas metodologías prácticas para la investigación de temas culturales. Pero la cultura en sí no se estudia de forma estructurada. Este problema se hace muy evidente, por ejemplo, en el campo de los Estudios Culturales latinoamericanos en Estados Unidos. Los que se preparan para ser especialistas en este campo estudian lo que ya se ha mencionado: definiciones y teorías de la cultura e historias y metodologías de los estudios culturales. Pero no existe un programa sistemático para estudiar la cultura. Así que se da por sentado que un experto, por ejemplo, en Bolivia, conozca las obras, las tendencias, las figuras, los géneros, los debates fundamentales de la historia cultural boliviana. Yo, por ejemplo, me considero un experto en la cultura mexicana, pero me di cuenta que tanto mi formación como la de mis estudiantes de posgrado se limita en términos de artefactos concretos al canon literario, el que ya tiene desde hace generaciones su espacio institucional. No me fue difícil autoenseñarme la historia del cine mexicano, o de la pintura, por ser también géneros que ocupan espacios académicos más o menos establecidos. Pero cuando llega el momento de tener que enseñar música popular, o expresión indígena, tradiciones artesanales, retablos, danza folklórica, festivales regionales, leyendas fronterizas, cultura afroamericana, comida, etcétera, difícilmente se encuentran fuentes que contextualicen bien las genealogías y procesos de producción, diseminación y consumo de todas estas categorías de producción cultural.»

Molts d'aquests programes interdisciplinaris, enfocats a Estudis Xicanos (Chabram-Dernersesian, 2006), Estudis Africans i Afroamericans, Estudis Asiaticoaamericans, Estudis Americans, Estudis Indígenes, Estudis de Gènere, etc., emergeixen fruit dels moviments socials dels drets civils i les polítiques identitàries de les dècades dels anys seixanta, setanta, vuitanta, i es van fundar per servir gairebé exclusivament a la població d'estudiants de llicenciatura de segona generació que accedien a la universitat: els xicanos, els indígenes, els afroamericans, entre altres, immigrants als Estats Units. McKee (2007, pàg. 102, 107) és crític amb l'aspecte polític d'aquesta versió idiosincràtica dels Estudis Culturals, ja que considera que es tracta d'una política liberal de la identitat (etnicitat, gènere, sexualitat) i d'identitat nacional molt mancada d'un transnacionalisme que portaria a una participació més marcada de llatinoamericanistes o d'especialistes en els estudis francòfons del Carib o de l'Àfrica, de subalternistes experts en els països àrabs i les cultures musulmanes, Àsia meridional o, fins i tot, d'especialistes en l'Europa central i oriental.

A més d'aquest enfocament excessivament nord-americà, la formació en els Estudis Culturals es dedica gairebé exclusivament a la teoria i la interpretació de certes obres de moda de literatura, cinema, performance, o de gèneres menys convencionals encara que ben situats en relació amb els debats crítics i les modes intel·lectuals del moment. I tampoc s'estudia com funciona la cultura en relació amb qüestions de gestió, producció tècnica i disseminació, així com les diferències enormes entre les pràctiques més comercials i les subvencionades per l'Estat, o les que es produeixen des dels moviments socials i les que formen part de la vida quotidiana, entre altres. Vegem el que recull McKee (2007, pàg. 106):

«Aunque se admire mucho la obra de tales investigadores como George Yúdice o Tony Bennett sobre la cultura en su papel de recurso social, económico y político, el aspecto práctico de su enfoque –la administración de la cultura, el negocio de la cultura– se pierde en la pedagogía de los estudios culturales, la que casi nunca se aproxima a cuestiones práctico-económicas al obsesionarse tanto con la ideología, la semiótica, la representación, la política de identidad. No existe en Estados Unidos el equivalente del Key Centre for Cultural and Media Policy de Griffith University de Australia que entrena tanto a críticos como a productores y gestores de la cultura y otros trabajadores del sector cultural. [...] Quiero decir que los estudios culturales han asumido el lugar de lo que se llamaba en otro momento en Estados Unidos la teoría crítica, pero el nuevo énfasis que los estudios culturales proporcionan a la investigación sobre la producción cultural, ampliamente definida, se mantiene allí al nivel de *teoría de crítica* cultural, sin tomar en cuenta que para llevar a cabo una crítica eficaz, es imprescindible también un conocimiento amplio y profundo de la cultura en sí –como artefacto histórico u obra de arte, como proceso de comunicación, como bien o producto comercial, como patrimonio y recurso nacional, como arma de lucha simbólica–, y es indispensable también un entrenamiento en los fundamentos de su gestión.»

4. L'interès per les pràctiques de recepció i consum subversives dels Estudis Culturals

Com ja s'ha dit, els Estudis Culturals neixen d'un rebuig a les jerarquies acadèmiques i els objectes d'estudi tradicionals, per la qual cosa prendran en consideració una gran diversitat de productes culturals consumits per les classes populars: publicitat, còmics, programes de distracció, modes en el vestir, revistes juvenils, música i ball, històries de ficció, revistes eròtiques, cultura de club. Aquesta aposta implicarà privilegiar uns mètodes de recerca capaços de donar compte d'aspectes concrets sobre la vida diària, la qual cosa reprendrà l'etnografia, la història oral, la cerca d'escrits i documents que permeten aproximar-nos a allò popular (arxius judicials, parroquials...) i no solament des del relat dels poderosos.

Els interessos dels Estudis de Cultura Visual, dels Estudis de Performance i dels Estudis Culturals no resideixen únicament en els textos culturals *per se*, sinó en la capacitat d'incidència al món que les pràctiques discursives i les representacions iconogràfiques tenen, és a dir, de la capacitat performativa de produir realitat, per exemple, en les imatges, ja sigui al cinema o en l'art, i de les maneres en les quals aquestes pràctiques participen en les vides de les persones i les constitueixen, sigui per mitjà d'un text, un discurs, una sentència, una imatge o una performance. Podríem posar molts exemples sobre com l'imaginari de les nines Barbie ha afectat una generació de dones sobre la seva percepció del que és un cos bell; o sobre com les pel·lícules de Rambo han presentat la figura de l'heroi i el patriotisme americà, amb la identificació d'una masculinitat hipermusculada o la construcció de l'imaginari del dolent que ha anat variant segons la geopolítica americana (Vietnam, l'Iraq...); o sobre la perpetuació de la iconografia del nu femení en les representacions artístiques clàssiques, que objectualitzen el cos i interpel·len una mirada sobre el desig heterocentrada i masculina; etc. Tots aquests imaginaris, més que representar la realitat, la constitueixen en termes ideològics i, en el nostre rol com a crítics, investigadors i productors d'imatges i textos culturals, ens correspon preguntar-nos: Quin tipus de discursos i representacions estic veient i posant sobre la taula? Què estic dient en la meua obra d'art o el meu documental?

En aquest sentit, les aportacions dels Estudis Visuals, els Estudis Culturals i els Estudis de Performance han girat entorn de tres qüestions:

- La combinació entre la recerca i el compromís polític.
- El seu rebuig dels marcs disciplinars tradicionals. El trencament de fronteres entre l'anàlisi literària, la sociologia, l'etnografia o l'anàlisi dels mitjans de comunicació ha generat una fecunda interdisciplinarietat.

- La renovació dels objectes i els interrogants de recerca. La cultura deixa de ser un objecte de culte o erudició per ser analitzada en relació amb el poder.

En la mesura en què la cultura és pensada des d'aquesta problemàtica del poder, emergeixen també una sèrie de qüestions importants:

- **La noció d'*ideologia*.** Forma part del llegat marxista del qual la majoria de teòrics afins als Estudis Culturals parteixen i obre una sèrie de dilemes de recerca: En quina mesura els sistemes de valors i les representacions incentiven els processos de resistència o d'acceptació de l'*statu quo*? Quins són els discursos i símbols que propicien la presa de consciència dels grups populars sobre la seva identitat o aquells que propicien l'alienació i acceptació de les idees dominants?
- **La qüestió de l'hegemonia.** Va ser formulada pel teòric marxista Antonio Gramsci als anys trenta. Gramsci entén el paper de les idees i de les creences com a formes d'aliança entre grups socials, i l'hegemonia com una construcció del poder per a la subjecció dels dominats als valors de l'ordre social. El teòric Dick Hebdige es va interessar per aquesta ambivalència quan va observar que les subcultures no són ni una simple afirmació ni un rebuig, ni una explotació comercial ni una revolta autèntica, és a dir, que es posen en joc, alhora, una voluntat d'independència, insubordinació i resistència, alteritat, intenció de canvi, rebuig de l'anonimat i estatus subordinat...
- **La problemàtica de la identitat.** A mesura que proliferen els treballs de recerca emergiran, també, noves variables entorn de la noció d'identitat: generació, gènere, etnicitat, sexualitat, religió, etc., i es parlarà més atenció a la manera com els individus structuren subjectivament la seva identitat.

Aportacions destacades

A *The Uses of Literacy* (1957), Richard Hoggart va tractar d'estudiar les noves formes de *literacy*, és a dir, les competències escolars i culturals, les relacions entre les generacions, les formes identitàries i les subcultures específiques que creen els joves dels barris populars.

A *Encoding/Decoding* ['codificació-decodificació'] (1973), Stuart Hall argumentarà que la noció de *decodificació* convida a considerar que els receptors tenen referències culturals determinades i que veure i sentir un mateix programa no implica una mateixa interpretació i comprensió.

En un enfocament etnogràfic de gran densitat, *Learning to Labor*, Paul Willis (1977) se centrarà en la tensió a l'escola, entre el comportament rebel dels anomenats *tios* i el comportament de submissió dels *pilotes* respecte al sistema educatiu. Els *tios* expressen a l'escola un estil rebel, una masculinitat agressiva i un rebuig del compromís amb els valors intel·lectuals i la docilitat requerida per la institució; es resisteixen davant d'aquests intents socialitzadors i reivindiquen uns valors obrers. Willis va comentar que aquesta resistència pot implicar un tancament de portes davant la possibilitat d'ascens i mobilitat social oferta per l'escola.

4.1. Elements problemàtics i qüestions crítiques dels Estudis Culturals

Una de les crítiques a aquests primers estudis és que sovint van caure en un excessiu romanticisme i exotisme social, com en els estudis de Dick Hebdige sobre la vida quotidiana dels punks o *mods* (1979). Nombrosos textos es van fixar en la manera segons la qual les institucions (esglésies, mitjans de comunicació...) van intervenir en les subcultures per estigmatitzar-les com a indesitjables, un símptoma de la crisi de la joventut i de l'autoritat que l'anàlisi de les subcultures pretenia comprendre per dilucidar el que realment estava en joc políticament: Es tractava de resistir per mitjà d'uns rituals? Se li podria donar realment un valor subversiu? Es podria afirmar que aquestes pràctiques suposaven una crítica als valors instituïts o més aviat eren accions sense conseqüències autoritzades pel capitalisme?

Una altra de les crítiques té a veure amb les aproximacions conceptuals i metodològiques dels seus investigadors, ja que en provenir molts d'ells de les humanitats, el seu bagatge sociològic ha estat limitat. Malgrat referir-se a l'Escola de Chicago i a pràctiques etnogràfiques, no estaven molt familiaritzats amb les metodologies procedents de la sociologia, ni amb l'aproximació al materialisme cultural, que integra la producció i la circulació dels béns culturals en determinats contextos històrics i econòmics, la qual cosa potser els va conduir algunes vegades a anàlisis una mica «populistes» en expressar la seva

atracció i fascinació per les pràctiques de les classes populars, així com una excessiva confiança en l'etiqueta de «resistència» davant pràctiques que van interpretar com a espais d'autonomia i qüestionament de les relacions socials.

Una altra qüestió important a objectar té a veure amb el gènere, bastant invisible en els primers estudis, ja que els comportaments analitzats sobre subcultures gairebé sempre eren masculins i centrats en l'espai públic. Va ser més endavant quan el grup de dones que van formar part de l'Escola de Birmingham, entre elles Charlotte Brunsdon i Dorothy Hobson, publicarien el llibre *Women Take Issue* (Women's Studies Group / CCCS, 1978) amb la finalitat de posar sobre la taula els estudis sobre les diferències de consum i de valoració entre els homes i les dones respecte a la televisió i els béns culturals. Connectat amb aquesta crítica, també els treballs inicials de Hebdige es van centrar en una altra variable discriminada, la de les comunitats immigrants i la qüestió del racisme, com en *The Empire Strikes Back* (CCCS, 1982), o en els treballs de Stuart Hall o Paul Golroy, tots dos de procedència immigrada. Precisament, amb l'emergència de programes acadèmics interdisciplinaris com els Estudis Llatins (*Latino Studies*), s'estan abordant les problemàtiques vinculades a les relacions polítiques, postcolonials, econòmiques, etc., de les comunitats llatines que resideixen als Estats Units, però també de les que viuen als països de l'Amèrica Llatina. Qüestions com els processos de transculturació; les identitats diaspòriques i mestisses; les influències culturals, lingüístiques i tradicionals de les comunitats llatines als Estats Units, etc., formen part de les agendes d'interès dels *Latino Studies* i els *Chicano Cultural Studies*.

Lectures recomanades sobre Estudis Llatins

Angie Chabram-Dernerseian (ed.) (2006). *The Chicana/o Studies Reader*. Londres / Nova York: Routledge.

Antonia Darder (1997). *Latinos and Education: A Critical Reader*. Londres / Nova York: Routledge

Antonia Darder; Rodolfo Torres (ed.) (1998). *The Latino Studies Reader: Culture, Economy and Society*. San Francisco: Wiley-Blackwell.

Richard Delgado (1998). *The Latino/a Condition: A Critical Reader*. Nova York: New York Press.

5. Identitat, subjectivitat i polítiques postidentitàries

Una de les preocupacions que ha suscitat més debats i producció textual en les ciències socials en els últims trenta anys ha estat la qüestió de la construcció del subjecte i l'intent de situar les nocions d'identitat i subjectivitat en les recents discussions teòriques. Vivim temps en els quals hi ha una preocupació obsessiva per la qüestió de la identitat: com a concepte, està essent replantejat i qüestionat per múltiples i complexos debats entre la concepció essencialista i la visió construccionista, així com per les comunitats minoritàries que qüestionen l'operativitat d'aquesta noció per les relacions de poder que media. Així mateix, en l'àmbit quotidià, s'està popularitzant com una forma d'entendre les nostres pràctiques diàries vinculades a processos d'identificació, representació, afiliació i pràctiques de consum. Alguns autors com Gergen (1992) i Hall (1997) parlen d'una crisi de la noció d'identitat entesa com una crisi d'identitat a escala global, local, personal i política. Aquesta crisi cal situar-la en la conjuntura dels «nous moviments socials» que estan qüestionant les nocions d'identitat fixa de raça, classe, gènere i sexualitat. Aquests canvis en la concepció d'una configuració més fluïda de la identitat es deuen, entre altres coses, al qüestionament de les representacions tradicionals del subjecte il·lustrat; als canvis polítics i econòmics; a les aportacions dels moviments polítics de la diferència (estudis feministes, de gais i lesbianes, postcolonials...), que han provocat una crisi en la comprensió de categories fixes com dona, home, negre, etc.; a la forta mediació dels artefactes de consum i les indústries culturals; als constants fluxos migratoris; a la tecnològització de la comunicació, etc.

El construccionisme

El construccionisme social busca explicar com les persones arriben a descriure, explicar o donar compte del món on viuen. Per a això, autors com Kenneth Gergen o Vivien Burr parteixen de diverses premisses:

- El que considerem coneixement del món no és producte de la inducció o d'unes hipòtesis universals i immutables com pensava el positivisme, sinó que està determinat per la cultura, la història o el context social. Per exemple, expressions com «plorar com una nena», «no siguis gitano», etc. estan definides des d'un ús social de concepcions sobre la feminitat i l'ètnia.
- Els termes amb els quals comprenem el món són artefactes socials, productes d'intercanvis entre la gent, històricament situats. El procés d'entendre'ls no és dirigit automàticament, sinó que resulta d'una tasca activa i cooperativa de persones en relació i comunicació, de negociació d'aquests termes. Per exemple, la noció d'*infància* o *adolescència* no ha estat sempre la mateixa i varia en el seu sentit segons l'època històrica i fins i tot segons ètnies i cultures.
- El grau en el qual una forma donada de comprensió preval sobre una altra no depèn de la seva validesa empírica, sinó dels processos socials i de les relacions de poder. Per exemple, interpretar que vestir una minifaldilla és provocar sexualment un home pot ser suggerida, afirmada o abandonada conforme les relacions socials es desenvolupen en el temps i les percepcions sobre masculinitat i feminitat varien socialment i culturalment.

Lectures recomanades

Per saber-ne més sobre la qüestió de la identitat es pot consultar Gergen (1992), Hall (1997) i Woodward (1997). D'altra banda, per tenir més detalls sobre pràctiques de consum es pot veure Featherstone (1991), Lash (1991) o Terence Turner (a Csordas, 2000).

- Les formes de comprensió negociades estan connectades amb moltes altres activitats socials i, d'aquesta manera, formen part de diversos models socials que serveixen per sostenir i donar suport a certs models, i exclouren uns altres. D'aquí la voluntat militant de les «minories» que s'han sentit en aquesta part excloses i basen el seu treball polític en l'alteració de les descripcions i explicacions hegemòniques.

Per saber-ne més, vegeu Vivien Burr (1995). *Introducción al construccionismo social*. Madrid: Proa.

Terence Turner (a Csordas, 2000, pàg. 13) apunta que aquesta crisi de la subjectivitat en la teoria social es deu al predomini de les teories postestructuralistes que entenen el cos com un objecte passiu, discursiu i representacional, per a la representació ideològica. Això significa que les identitats van passar a ser considerades com una eina política, és a dir, que com a individus podem reivindicar determinats drets socials. El dilema està en el moment en què aquestes idees i categories de reivindicació, com serien «dona», «negre», «gai», «mestís», etc., són massa homogeneïtzadores i no totes les dones, negres o gais s'hi identifiquen. En aquest moment aquesta identitat es comença, també, a percebre com a opressora per a moltes persones. Són categories basades en ideals i construccions culturals que poc tenen a veure moltes vegades amb les experiències encarnades i contextualitzades de les persones. En aquest sentit, el concepte de *subjectivitat* va aparèixer com una opció més fluïda, híbrida, que es resisteix a ser fixa i universal, i que atén les experiències individuals i concretes. Per exemple, es pot ser dona transsexual, dona xicana, dona llatina, dona lesbiana...

Per a Turner, el cos en les societats capitalistes contemporànies és un lloc tant de desigualtat social com d'apoderament, per això recupera el concepte d'*agència encarnada*. Al mateix temps, també comenta que l'expansió de la llibertat social i cultural per crear-se la pròpia identitat ha minat les tradicionals formes de control patriarcals, sexuals, polítiques i econòmiques, la qual cosa ha generat noves formes d'emancipació politicopersonals, encara que, paradoxalment, moltes vegades aquesta transformació política de la identitat acaba essent reabsorbida com un procés estètic vinculat a pràctiques de consum. D'altra banda, McNay (2000, pàg. 59) apunta que els efectes emancipadors d'algunes identitats subalternes s'han de considerar dins del context de les subcultures i les estructures de consumisme que tenen un paper important en la seva creació, la seva recuperació, la seva despolitització i la seva absorció d'estils de vida, com per exemple el capital rosa, la cultura punk, la música afrocaribenya, el hip-hop, el reggaeton...

Tal com assenyalen autors com Giddens (1997) i Gee (2001), les identitats individuals pròpies es conceben com a «projectes de vida» en lloc d'acceptar una única i determinada posició fixa, tal com s'havia entès tradicionalment. Això no significa que aquest projecte de vida sigui únic i genuí, totalment lliure, sinó que depèn d'una negociació constant en relació amb les interpel·lacions socials i culturals. Per exemple, si ets un home nascut als Estats Units, de classe mitjana i blanc, hi ha una sèrie d'interpel·lacions sobre la masculinitat i l'èxit social en relació amb el somni americà, la sexualitat heterosexual, etc.,

El terme agència

En l'àmbit de la filosofia i la sociologia, el terme *agència* es refereix a la capacitat que posseeixen les persones d'actuar al món en relació i negociació amb les estructures socials dominants. Per als moviments minoritaris, aquest ha estat un concepte clau lligat a la noció d'*identitat*, és a dir, de quina manera ser dona, ser indígena, ser negre, ser de classe obrera... En relació amb les estructures socials desiguals i opressores d'aquestes identitats, dona un marge d'acció en el món i en com generar reivindicacions polítiques i crítiques per al canvi social d'aquestes estructures que coarten l'agència.

presents en els mitjans de comunicació de massa, la cultura visual, la religió, etc. Segons aquests teòrics, les persones són autores de les seves identitats en el sentit que depenen d'un procés dialògic de reconeixement i reflexivitat intersubjectiva amb la subjectivitat canviant i en constant relació dialèctica amb els altres, i en un intercanvi de desitjos i desidentificacions. Enfront de la posició modernista d'una identitat fixa i centrada són nombroses les crítiques feministes que situen la construcció de la identitat com a oberta i es refereixen a una subjectivitat nòmada (Braidotti, 2000), cíborg (Haraway, 1991), multicentrada (Cheng, 2002), excèntrica (De Lauretis, 2000), descentrada (Jones, 1998).

Un dels eixos clau per considerar la fractura de les identitats contemporànies connecta amb allò geogràfic i geopolític, i especialment amb els recorreguts migratoris, que obren noves formes d'entendre la construcció de les identitats en termes híbrids, fluids, diaspòrics (Hall, 1997), transfronterers (Gómez-Peña, 2005), mestissos (Anzaldúa, 1999), i amb els trànsits fluids o no tan fluids de les persones: explotació laboral, precarietat vital, residència clandestina... Aquest èmfasi és de vital importància per a les polítiques identitàries minoritàries (teoria queer, gais i lesbianes, minories ètniques, persones amb «discapacitats»...) i les seves estratègies d'autorepresentació i autorepresentativitat (actes mitjançant els quals els subjectes poden produir «realitat») en honor d'un apoderament en l'espai visual i discursiu, ja que obre espais d'enunciació i afectivitat i no solament de representació. No obstant això, autores com Phelan (1993) ens alerten de la perillositat dels límits polítics de la visibilitat i dels supòsits implícits entre visibilitat representativa i poder polític.

«Las teorías críticas de reproducción cultural se han dedicado a evidenciar las “condiciones materiales y discursivas” que determinan y marcan las identidades sociales, raciales, sexuales y psíquicas, pero hay condiciones inmateriales de la construcción de las identidades que también son fundamentales, que no están marcadas y que nos marcan: son los procesos de creencias, la memoria, el deseo, el amor, el trauma, el dolor, los sueños, las fantasías...»

Phelan (1993, pàg. 10)

Per a Woodward (1997) i també Gee (2001), els termes *identitat* i *subjectivitat* s'usen de vegades d'una manera intercanviable. Per a Woodward, la subjectivitat inclou el nostre sentit del *self* ('persona') i implica els pensaments conscients i inconscients, així com les emocions que constitueixen el nostre sentit de «qui som» i els sentiments que emergeixen en les diferents posicions en la cultura. Experimentem la nostra subjectivitat en un context social on el llenguatge i la cultura donen sentit a la nostra experiència i on adoptem una identitat. La subjectivitat inclou les dimensions inconscients del *self*, que impliquen contradicció i canvi (Woodward, 1997, pàg. 39).

D'altra banda, Michael O'Loughlin (2001) presenta una teoria de la subjectivitat ancorada en els processos d'identificació. Segons l'autor, nocions com *identitat individual* i *jo autònom* serien problemàtiques, ja que postulen nocions del ser estàtiques i essencials basades en la suposició que podem separar-nos del món i definir-nos independentment d'aquest, mentre que la noció de *subjectivitat* és més apropiada perquè és més dinàmica, en un continu procés d'arribar a ser que, segons O'Loughlin (2001, pàg. 49), està constituït per tres processos interrelacionats:

- els factors intrapsíquics en cada persona;
- els efectes de participació que cada persona adopta en diferents grups amb determinats processos d'identificació i desidentificació;
- els efectes de les pràctiques discursives de la societat en el tipus de subjectivitat que una persona en concret adopta.

Dilema de les polítiques d'identitat

D'una banda, es troben les posicions que celebren la singularitat del grup com a base de la solidaritat política, i que es podrien entendre com una certa reivindicació «essencialista». Aquesta singularitat es podria reivindicar com una sèrie de característiques donades biològicament, com, per exemple, la reivindicació de grups de dones sobre la maternitat com una experiència inherent a la dona, el feminisme de la diferència..., o bé es podria basar en representacions històriques, culturals i econòmiques del paper social de la dona.

D'altra banda, alguns dels nous moviments socials han adoptat una posició no essencialista en posar l'accent en el caràcter fluid de les identitats, en reclamar el dret a construir i prendre responsabilitats en la construcció de les seves identitats i en construir una política de la diferència basada no en una oposició negativa i d'exclusió, sinó en la diversitat i pluralitat, en una adaptació-acomodació i no en una mera confrontació.

Si bé els moviments feministes i homosexuals es van articular des del segle passat en polítiques d'identitat, l'activisme que emergeix de la crisi de la sida, de la denúncia dels protocols intersexuals, de les revisions queer a les categories estables de sexe i gènere, de les polítiques postcoloniales que problematitzen les categories de raça i la politització de la discapacitat, reclamen una revisió crítica i una redefinició col·lectiva de la noció d'identitat com a categoria política estable, i desborden les teories feministes de la igualtat, les polítiques d'identitat i de representació, ja que exigeixen noves estratègies d'acció que reconguin la multiplicitat. En aquesta línia es pregunta Joshua Gamson (2002) si «s'han d'autodestruir els moviments identitaris?» i planteja el debat sobre la crisi de les categories polítiques tradicionals com a enclavaments de lluita (bisexual, transsexual, home, dona, negre, mestís, obrer...).

Política de la diferència

La política de la diferència s'ha utilitzat tradicionalment per anomenar un conjunt de teories basades en la política de la identitat, associada amb reivindicacions de justícia que clamen pel reconeixement de la diferència cultural. En contextos d'exclusió i marginalització social, que també afecten qüestions d'identitat, es proposa un sentit renovat del terme *diferència* atenent a la diferenciació social, perquè els processos, les estructures i les institucions democràtiques siguin efectivament més inclusives.

«Les pràctiques queer fan trontollar els fonaments sobre els quals s'han construït les polítiques identitàries gais i lesbianes [...]. Aquestes pràctiques es basen en la dificultat fonamental d'organització entorn de la identitat: la inestabilitat de les identitats, tant individuals com col·lectives, el seu caràcter artificial encara que necessari. Exageren i fan esclatar aquests problemes, intentant construir aleatòriament una política a partir de les despulles de categories col·lectives deconstruïdes. Aquesta discussió i altres debats relacionats amb la política lesbiana i gai no tracten només sobre el "contingut" de la identitat col·lectiva (qui té la definició vàlida de *gai*?), sinó sobre la "viabilitat" quotidiana i la "utilitat" política de les identitats sexuals (és que potser existeix i hauria d'existir una cosa denominada "gai", "lesbiana", "home" o "dona"?). [...]

En aquest tipus de discussions –que sorgeixen també en altres comunitats– es poden detectar dos impulsos polítics i dues formes d'organització diferents que estan confrontats. La lògica i la utilitat política d'una deconstrucció de les categories col·lectives competeixen amb la lògica de defensar-les. Ambdues són certes, però cap de les dues és totalment sostenible. [...]

No obstant això, aquest impuls de construir una identitat col·lectiva amb fronteres de grup ben diferenciades s'ha enfrontat a una lògica directament oposada, continguda sovint en l'activisme queer (i la recentment denominada "teoria queer"): dissoldre les categories d'identitat i desdibuixar les fronteres de grup. Aquesta dimensió alternativa, influïda pel pensament acadèmic "construccionista", sosté que les identitats sexuals són productes històrics i socials, en lloc de naturals i intrapsíquics. Els binarismes produïts per la societat (homosexual/heterosexual, home/dona) són la base de l'opressió; les experiències fluïdes i inestables del jo es fixen al servei del control social. Desmantellar aquestes categories, rebutjar en lloc d'adoptar l'estatut de minoria ètnica és la clau per a l'alliberament. Segons aquesta política "deconstruccionista", les categories col·lectives pures constitueixen un obstacle per a la resistència i el canvi. [...]

Les pràctiques queer posen en relleu un dilema que comparteixen molts altres moviments identitàris (racials, ètnics i de gènere, per exemple): les categories d'identitat fixes són tant la base de l'opressió com del poder polític. Això suscita interrogants per a les estratègies polítiques i, de manera especialment rellevant en aquest cas, per a l'anàlisi dels moviments socials. Si les identitats són molt més inestables, fluïdes i construïdes del que els moviments han assumit per norma general –és a dir, si valorem de debò el repte queer–, què ocorre amb els moviments socials basats en la identitat com ara els defensors dels drets de gais i lesbianes? És que potser s'haurien d'autoeliminar les lluites sociopolítiques articulades per la identitat?»

Gamson (2002, pàg. 141-144).

«El repte que plantegen les pràctiques queer no és només el qüestionament del contingut de les identitats col·lectives, sinó el qüestionament de la unitat, l'estabilitat, la viabilitat i la utilitat política de les identitats sexuals –tot i que aquestes siguin utilitzades i assumides (*ibid.*, pàg. 154). [...] Les pràctiques queer inclusives amenacen de convertir la identitat en un contrasentit, desbaratant la idea que les identitats (home, dona, gai, heterosexual) són fenòmens estables, naturals i bàsics i, per tant, un àmbit polític sòlid (*ibid.*, pàg. 158). [...] No obstant això, la teoria i la política queer tendeixen a passar per alt la crítica de les forces concretes i particulars que fan de la identitat sexual, de forma estabilitzada i binària, la base de la disciplina, la regulació, el plaer i el poder polític. Amb les presses de deconstruir la identitat tendeixen a “caure en una visió de la identitat mateixa com a fulcre de la dominació i de la seva subversió com a centre d'una política antiidentitària” (Seidman, 1993, pàg.132); la política es torna aclaparantment cultural, textual i buida. Les estratègies deconstructives romanen bastant sordes i cegues a les mateixes formes institucionals concretes i violentes que, per lògica, combaten amb la resistència per mitjà d'una identitat col·lectiva particular. L'àmplia estratègia de la deconstrucció cultural, l'atac a la idea del que és normal afecta molt poc les institucions que fan que l'acceptació de la normalitat (o la construcció d'un col·lectiu entorn de l'anormalitat invertida) sigui assenyada i alhora perillosa. [...] No reflecteixen fins a quin punt tancar les fronteres de grup és una estratègia de supervivència tan necessària com reconfortant.»

Gamson (2002, pàg. 161).

Aquest «gir performatiu» de les noves interpretacions i representacions del gènere i la sexualitat en la teoria queer, tant en el terreny polític com en l'estètic, implica un gir teatral en la filosofia que serà àmpliament desenvolupat per la teòrica Judith Butler, que revisa i desenvolupa el treball d'antropòlegs i dramaturgs dels Estudis de Performance com Victor Turner i Richard Schechner

i els seus estudis sobre el ritual en el drama social i el teatre. Turner suggereix que l'acció social requereix una performance que és repetida, i que aquesta repetició és una reconstrucció i reexperiència d'un conjunt de significats ja socialment establerts, com per exemple la perpetuació de l'heteronormativitat en el ritual social del matrimoni i en les paraules del capellà «jo us declaro marit i muller», o la perpetuació dels binaris de gènere en la pregunta a una dona embarassada de «és nen o nena?». Com a conseqüència, el gènere no es pot entendre com un rol que expressa una identitat centrada, un *self fix*, sinó que és un «acte» construït i estilitzat en el cos que genera una ficció social d'interioritat permanent, és a dir, una ficció d'essència inamovible. Les teories de performativitat estan implicades amb estudis sobre el comportament (en Antropologia), els actes de parla (Lingüística) i el construccionisme social (Sociologia).

Si en Antropologia s'analitza com la performance pot contribuir a mantenir un ordre establert (mitjançant ritus oficials, per exemple) o també a parodiar-lo, criticar-lo i subvertir-lo (mitjançant ritus liminals, manifestacions polítiques, carnestoltes...), en lingüística s'atorgarà importància a la competència comunicativa de la parla i al context de l'acte performatiu, és a dir, a la capacitat que tenen les paraules no solament de descriure la realitat, sinó de crear-la. Tots dos marcs seran repesos per Judith Butler quan diu que el «gènere és la repetició estilitzada del cos, un conjunt d'actes repetits en un marc estrictament regulador que va quallant al llarg del temps per produir l'aparença i la sensació d'alguna cosa natural, permanent» (1990, pàg. 33), és a dir, que el «gènere és una ficció cultural, un efecte performatiu d'actes reiterats. En conseqüència, no hi ha res autèntic en el gènere, cap identitat centrada del gènere, ja que es constitueix performativament per les expressions que es diu que són els seus resultats» (1990, pàg. 25). Per a Butler, són les demandes d'un imperatiu heterosexual les que forcen aquestes divisions culturals entre home i dona i proposa la idea de performativitat de gènere «no com l'expressió del que un és sinó del que un fa» (1990, pàg. 141).

Les aproximacions postidentitàries queer obren nous interrogants sobre com es negocien, es construeixen i s'estabilitzen les identitats col·lectives i per a qui, quan i de quina manera són les identitats col·lectives estables «necessàries» per a l'acció i el canvi social i polític. Al centre del dilema es troba la coexistència i tensió entre les qüestions culturals d'opressió (que fan de la dissolució de les categories identitàries una estratègia intel·ligent, com el mercat neoliberal que veu amb bons ulls «noves etiquetes» com el «queer» i la «diversitat», ja que són afins als amplis nínxols de mercat neoliberals de «sigues qui vulguis ser») i les fonts institucionals d'opressió (que fan de la rigidesa de les categories una estratègia intel·ligent d'identificació i pertinència). Així doncs, els moviments polítics minoritaris es mouen entre aquesta dualitat de treballar amb aquestes categories identitàries tradicionals al mateix temps que les problematitzen, la qual cosa Spivak va anomenar un *essencialisme estratègic*.

6. Judith Halberstam: Estudis Culturals, Art Contemporani, Cultura Visual i Teoria Queer

Per anar finalitzant, m'agradaria situar breument el treball de Jack Halberstam¹, especialitzat en Estudis Culturals, Teories de Gènere i Queer i docent d'Estudis Americans i Etnicitat, Estudis de Gènere i Literatura Comparada a la Universitat del Sud de Califòrnia. En concret em referiré a una de les seves publicacions, la del 2011, titulada *The Queer Art of Failure* ('l'art queer del fracàs'), en la qual tracta de trobar alternatives a les comprensions heteronormatives i neoliberals de l'èxit, basades en patrons masculins de l'èxit que no encaixen per a altres persones (queer, dones, mestissos...) i que estan presents tant en la societat capitalista com en l'acadèmia o els mitjans de comunicació. Halberstam proposa una *low theory*, concepte que parteix dels arxius excèntrics que li permeten qüestionar les idees preconcebudes d'èxit, fracàs, alta i baixa cultura, cultura popular, art queer...

⁽¹⁾En les publicacions anteriors al canvi de nom, aquest filòsof consta com a Judith Halberstam.

El concepte *low theory* és entès en un sentit d'accessibilitat i com un model teòric excèntric, que manlleva del teòric d'Estudis Culturals Stuart Hall, i l'utilitza per trencar les definicions d'èxit i fracàs en relació amb una sèrie d'estàndards socials, amb la finalitat de reflexionar-hi des d'una manera més creativa de pensar i estar al món. La *low theory* ens permet preguntar-nos:

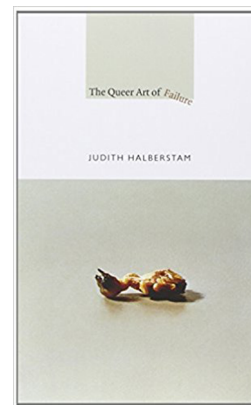
- De quina manera participem en la producció i circulació dels sabers subjugats?
- Com evitem formes «científiques» de saber que releguen altres maneres de saber?
- Com ens impliquem en un saber antidisciplinari?
- De quina manera podem investigar sabers contradictoris situats en els discursos normatius del fracàs, l'estupidesa, l'absurd?

Estupidesa entesa «no com una manca de coneixement, sinó sobre els límits de certes formes de saber i habitar estructures de saber» (Halberstam, 2011, pàg. 11).

Principalment, se centra en els «arxius» de les pel·lícules de dibuixos animats infantils com *Bob Esponja*, *Monstres S. A.*, *Chicken Run*. *Evasió en la granja*, *Penguins*, *Robots*, *Toy Story*, *Bee Movie*, *Fantàstic Sr. Fox* o *Buscant en Nemo*; o pel·lícules com *Petita Miss Sunshine* i l'obra d'artistes que exploren representacions queer com Diane Arbus, Brassai, Monica Majoli, Judie Bamber o les espanyoles Cabello/Carceller. De tots aquests exemples li interessa explorar les narratives, així com les trobades inesperades que generen les mirades queer, que atenen altres comprensions de l'error i el fracàs més creatives i cooperatives.

The Queer Art of Failure pertorba les lògiques d'èxit americanes que no tenen en compte les condicions estructurals del «fracàs» (raça, classe, gènere...), així com les normes disciplinars sobre el comportament en les quals recau el discurs de la responsabilitat personal del fracàs, i que separen la infància de l'adulthood, els guanyadors dels perdedors..., i que perpetuen la ideologia del pensament positiu per obtenir l'èxit social. Halberstam reivindica el «fracàs» com una manera de vida, una manera de ser i d'estar al món, ja que allò que tradicionalment s'ha considerat com a infantil i immadur, ens obre noves possibilitats per explorar alternatives transformadores de vida, en connexió amb el que Foucault va anomenar el *coneixement subjugat* per mitjà de la cultura.

Per a això Halberstam es fixa en les pràctiques subculturals, les contracultures, la cultura popular i la cultura visual infantil de Pixar, per albirar al·legories de la resistència, la revolta i la utopia, com en *Chicken Run*, en la qual la granja és una al·legoria marxista de la resistència en contra de la industrialització. Encara que Halberstam és conscient de les crítiques que pugui tenir sobre les seves anàlisis de productes *mainstream* de la cultura visual infantil com pot ser Pixar, ara reabsorbit per Disney, el màxim exponent en creació d'imaginari infantil hegemònic, li interessa generar mirades excèntriques i tortes (mirades queer) de les narratives i relats de moltes de les seves pel·lícules animades. Això s'ha fet també amb altres produccions culturals, com una mirada en clau feminista de *Mary Poppins*, una mirada gai d'*El Mag d'Oz*, els rumors de la relació homorètica d'Epi i Blas (ara confirmats), els del duo còmic Laurel i Hardy (el Gras i el Prim), etc. En aquesta anàlisi de la indústria de l'animació, Halberstam encunya el concepte de *Pixarvolt* (de Pixar + revolta) per referir-se a com hi ha un gir al cos i a les narratives entre el queer, la lluita socialista, la cultura popular i el biopolític. Segons l'autora, aquests films animats reconeixen formes alternatives de corporització i desig, entès com a resistència a les formes de dominació corporatives, on el queer no es representa com una singularitat sinó com a part d'un encaix de tecnologies de la resistència que inclouen la col·lectivitat, el comunitari, la imaginació, la implicació, la sorpresa i el xoc.

Portada del llibre *The Queer Art of Failure*

Judith / Jack Halberstam

Exemples com *Toy Story* ens obren una mirada cap als «nous materialismes», on les joguines obren una complexa narrativa entre passat i present, infància i adultesa, vida i màquina, el món real i el món de l'habitació. D'altra banda, la pel·lícula *Petita Miss Sunshine* (2006, dirigida per Jonathan Dayton i Valerie Faris) mostra un viatge per carretera d'una família que acompanya la nena Olive Hoover perquè es presenti a un concurs de bellesa a Califòrnia. Halbestam comenta com aquesta família «disfuncional», amb un avi obsessionat per les revistes porno, un germà associal que no es relaciona amb ningú i solament llegeix Nietzsche, un oncle gai amb tendències suïcides, un pare que ho dona tot per motivar la família i una mare desbordada i mestressa de casa, permet qüestionar les nocions de fracàs i èxit. Si bé és clar que Olive està predestinada al fracàs estrepitos en el concurs de bellesa, el film ens permet explorar les contradiccions d'una societat obsessionada amb la competitivitat absurda i els models puritans de sexualitat i moralitat, tot això mentre, durant la presentació d'Olive en el concurs de bellesa, sona de fons el tema *Super Freak*, un misatge divertit i molt alliberador. Halberstam explica com el guionista del film, Michael Arndt (que va guanyar l'Òscar al millor guió), es va inspirar a partir d'una frase que va escoltar del governador de Califòrnia Arnold Schwarzenegger: «si hi ha alguna cosa que detesto en aquest món són els perdedors» (Halberstam, 2011, pàg. 5).

Caràtula i fotogrames de la pel·lícula *Petita Miss Sunshine*

La manera com *Pixarvolt* imagina l'humà i el no humà ens permet revisar les categories tradicionals sobre les relacions socials, la corporització, l'estatus del que es considera animal, l'humà, l'alteritat, la sociabilitat, la biodiversitat animal i material, les noves concepcions sobre el cos, la naturalesa arran dels

avanços tecnològics com la clonació, la mutació genètica... que desplacen l'antropocentrisme del nostre pensament, així com les visions d'èxit basades en un capitalisme de l'abundància i la competitivitat tòxica.

Bibliografia

Anzaldúa, Gloria (1999). «La Frontera / Borderlands». A: G. Cano; R. Lozano; J. Moreno (2005). *Fugues subversives. Reflexions híbrides sobre les identitats* [exposició a la Sala Thesaurus. La Nau]. València: Universitat de València.

Braidotti, Rosi (2000). *Sujetos nómadas: corporización y diferencia sexual en la teoría feminista contemporánea*. Barcelona: Paidós.

Brundson, Charlotte (1996). «A Thief in the Night: Stories of Feminism in the 1970s at CCCS». A: David Morley; Kuan-Hsing Chen (ed.) (1996). *Stuart Hall, Critical Dialogues in Cultural Studies*. Londres / Nova York: Routledge.

Butler, Judith (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Londres / Nova York: Routledge.

Cano, G.; Lozano, R.; Moreno, J. (2005). *Fugues subversives. Reflexions híbrides sobre les identitats* [exposició a la Sala Thesaurus. La Nau]. València: Universitat de València.

Chabram-Dernersesian, Angie (ed.) (2006). *The Chicana/o Cultural Studies Reader*. Londres / Nova York: Routledge.

Cheng, Meiling (2002). *In Other Los Angeleses, Multicentric Performance Art*. Califòrnia: University of California Press.

Cortés, J. M.; Weeks, J.; Halberstam, J. (2002). *Herois caiguts. Masculinitat i representació* [exposició a l'Espai d'Art Contemporani de Castelló]. València: Generalitat Valenciana.

Csordas, Thomas (1994). *Embodiment and Experience. The Existential Ground of Culture and Self*. Cambridge: Cambridge University Press.

Curran, James; Morley, David; Walkerdine, Valery (ed.) (1998). *Estudios culturales y comunicación. Análisis, producción y consumo cultural de las políticas de identidad y posmodernismo*. Barcelona: Paidós.

Diversos autors (1996, estiu). «Visual Culture Questionnaire». *October* (vol. 77, pàg. 25-70). MIT Press.

Dikovitskaya, Margaret (2005). *Visual Culture: The Study of the Visual After the Cultural Turn*. Londres/Cambridge: MIT Press.

Eagleton, Terry (2000). *The Idea of Culture*. Nova Jersey: Wiley-Blackwell.

Featherstone, Mike (1991). *Consumer Culture and Postmodernism: Theory, Culture and Society Series*. Londres: Sage Publications.

Franklin, Sarah; Lury, Celia; Stacey, Jackie (1996). «Feminism and Cultural Studies: Past, Present, Future». A: John Storey (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A Reader*. Londres / Nova York: Universitat de Sunderland.

Gamson, Joshua (1995). «¿Deben autodestruirse los movimientos identitarios? Un extraño dilema». A: Rafael Mérida (2002). *Sexualidades transgresoras. Una antología de estudios queer*. Barcelona: Icaria.

Gee, James Paul (2001). «Identity as an Analytic Lens for Research in Education». *Review of Research in Education* (núm. 20, pàg. 100-125). Londres: Sage Publications.

Gergen, Kenneth (1992). *El yo saturado*. Barcelona: Paidós.

Giddens, Anthony (1997). *Modernidad e identidad del yo. El yo y la sociedad en la Época Contemporánea*. Barcelona: Península.

Gómez-Peña, Guillermo (2005). «Post-Mèxic a X-Paña». A: G. Cano; R. Lozano; J. Moreno (2005). *Fugues subversives. Reflexions híbrides sobre les identitats* [exposició a la Sala Thesaurus. La Nau]. València: Universitat de València.

Gordon, Deborah (1995). «Border Work: Feminist Ethnography and the Dissemination of Literacy». A: Ruth Behar; Deborah Gordon (ed.) (1995). *Women Writing Culture*. Berkeley: University of California Press.

- Green, Michael** (1996). «The Centre for Contemporary Cultural Studies». A: John Storey (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A Reader*. Londres / Nova York: Universitat de Sunderland.
- Grossberg, Lawrence** (1996b). «The Circulation of Cultural Studies» A: John Storey (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A Reader*. Londres / Nova York: Universitat de Sunderland.
- Halberstam, Judith** (2005). *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*. Nova York: New York University Press.
- Halberstam, Judith** (2011). *The Queer Art of Failure*. Durham: Duke University Press.
- Hall, Stuart** (1973). *Encoding and Decoding in the Television Discourse*. Birmingham: Universitat de Birmingham.
- Hall, Stuart; Jefferson, Tony** (1976). *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain*. Nova York: Holmes & Meier.
- Hall, Stuart** (1980). «Cultural Studies and the Centre: Some Problematics and Problems». A: Stuart Hall; Dorothy Hobson; Andrew Love; Paul Willis (ed.) (1972-1979). *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies*. Boston: Unwin Hyman.
- Hall, Stuart** (1990, estiu). «The Emergence of Cultural Studies and the Crisis in the Humanities». *October* (vol. 53, pàg. 11-23). MIT Press.
- Hall, Stuart** (1996a). «Cultural Studies and Its Theoretical Legacies». A: David Morley; Kuan-Hsing Chen (ed.) (1996). *Stuart Hall, Critical Dialogues in Cultural Studies*. Londres / Nova York: Routledge.
- Hall, Stuart** (1996b). «Cultural Studies: Two Paradigms». A: John Storey (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A Reader*. Londres / Nova York: Universitat de Sunderland.
- Hall, Stuart (ed.)** (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Londres: Sage Publications.
- Hall, Stuart** (2000). «Los estudios culturales y sus legados teóricos». *Voces y Culturas* (núm. 16, pàg. 9-27). Barcelona: Voces y Culturas.
- Haraway, Donna** (1991). *Simians, cyborgs and women; the reinvention of nature*. Nova York: Routledge.
- Hardt, Hanno** (1996). «British Cultural Studies and the Return of the “Critical” in American Mass Communications Research: Accommodation or Radical Change?». A: David Morley; Kuan-Hsing Chen (ed.) (1996). *Stuart Hall, Critical Dialogues in Cultural Studies*. Londres / Nova York: Routledge.
- Hebdige, Dick** (1979). *Subculture: The Meaning of the Style*. Londres: Routledge.
- Hoggart, Richard** (1957). *The Uses of Literacy: Aspects of Working-Class Life, with Special References to Publications and Entertainments*. Londres: Penguin Random House.
- Hunter, James** (1990). *Culture Wars: The Struggle to Control the Family, Art, Education, Law, and Politics in America*. Nova York: Basic Books.
- Jackson, Shannon** (2004). *Professing Performance. Theatre in the Academy from Philosophy to Performativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, Amelia** (1998). *Body Art: Performing the Subject*. Mineàpolis: Minnesota University Press.
- Julien, Isaac; Mercer, Kobena** (1996). «De Margin and De Centre». A: David Morley; Kuan-Hsing Chen (ed.) (1996). *Stuart Hall, Critical Dialogues in Cultural Studies*. Londres / Nova York: Routledge.
- Lash, Christopher** (1991). *Culture of Narcissism: American Life in an Age of diminishing expectations*. Nova York: W. W. Norton & Company.
- Lauretis, Teresa de** (2000). *Diferencias. Etapas de un camino a través del feminismo*. Madrid: Horas y Horas («Cuadernos inacabados», 35).

Long, Elizabeth (1996). «Feminism and Cultural Studies». A: John Storey (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A Reader*. Londres / Nova York: Universitat de Sunderland.

Maffesoli, Michel (1990). *El tiempo de las tribus*. Barcelona: Icaria.

McKee, Robert (2007, juliol-desembre). «La institucionalización de los Estudios Culturales en los Estados Unidos. El caso del doctorado en Estudios Culturales en la Universidad de California, Davis, a los ocho años». *Tabula Rasa* (núm. 7, pàg. 93-109). Bogotá .

McNay, Lois (2000). *Gender and Agency, Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

O'Loughlin, Michael (2001). «The Development of Subjectivity in Young Children. Theoretical and Pedagogical Considerations». A: *Contemporary Issues in Early Childhood* (vol. 2, núm. 1). Garden City: Adelphi University.

Phelan, Peggy (1993). *Unmarked, the politics of performance*. Londres: Routledge.

Roach, Joseph (2002). «Theatre Studies/Cultural Studies/Performance Studies. The Three Unities». A: Nathan Stucky; Cynthia Wimmer (ed.) (2002). *Teaching Performance Studies*. Illinois: Southern Illinois University Press.

Rooney, Ellen (1996). «Discipline and Vanish: Feminism, the Resistance to Theory, and the Politics of Cultural Studies» A: John Storey (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A Reader*. Londres / Nova York: Universitat de Sunderland.

Storey, John (ed.) (1996). *What is Cultural Studies? A reader*. Londres / Nova York, Sydney: Universitat de Sunderland.

Straton, Jon; Ang, Ien (1996). «On the Impossibility of a Global Cultural Studies: British Cultural Studies in an "International" Frame». A: David Morley; Kuan-Hsing Chen (ed.) (1996). *Stuart Hall, Critical Dialogues in Cultural Studies*. Londres / Nova York: Routledge.

The Empire Strikes Back: Race and acism in the 70's Britain (1982). Birmingham: Centre for Contemporary Cultural Studies.

Thompson, Edward (1963). *The Making pf the English Class*. Londres: Penguin Random House.

Williams, Raymond (1958). *Culture & Society*. Columbia: Columbia University Press.

Willis, Paul (1977). *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. Columbia: Columbia University Press. *Women Take Issue: Aspects of Women's Subordination* (1978). Birmingham: Centre for Contemporary Cultural Studies.

Woodward, Kathryn (ed.) (1997). *Identity and difference*. Londres: Sage Publications.

